

DÜNYA DİLLERİ VE EDEBİYATINDA İLERİ ARAŞTIRMALAR

Editör: Doç.Dr. Fatime Gül KOÇSOY

Dünya Dilleri ve Edebiyatında İleri Araştırmalar

Editör

Doç. Dr. Fatime Gül KOÇSOY

yaz
yayınları

2024

Dünya Dilleri ve Edebiyatında İleri Araştırmalar

Editör: Doç. Dr. Fatime Gül KOÇSOY

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-6171-39-8

Aralık 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Arkadiy Adamov’un “Alacalı Bulacalı Bir Dava” Adlı Polisiye Öyküsünü Toplumcu Gerçekçilik Bağlamında Okuma	 1
<i>Sevgi ILICA</i>	
Kadına Yönelik Şiddetin Bulgar Edebiyatı’na Yansıması: “Nena Gelin” örneği	 21
<i>Müge ATAKAN</i>	
Orientalism And Occidentalism As Binary Oppositions	 42
<i>Mehmet Recep TAŞ</i>	
Gürcü-Türk Romanlarında Kültürel Unsurların Ve Sosyal Dinamiklerin Yansıması	 78
<i>Gül Mükerrerrem ÖZTÜRK</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ARKADİY ADAMOV’UN “ALACALI BULACALI BİR DAVA” ADLI POLİSİYE ÖYKÜSÜNÜ TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA OKUMA

Sevgi ILICA¹

1. GİRİŞ

Rus yazar Pyotr Vail polisiye türe olan eğilimi şu sözlerle açıklar: “İnsanın suça olan meyli kaçınılmazdır. Bu, elbette suç işleme amacı gütmaz. İnsan suçu öğrenmek, okumak, duymak ve izlemek ister. Bu durumu belki kendinize itiraf edemezsiniz, ancak bu gerçeği değiştirmaz. Polisiye türü hep vardı, řu anda vardır ve tüm dünyada en popüler tür olarak var olmaya devam edecektir” (Филиппова, 2018: 1).

Polisiye eserler okuyucunun ilgisini çeken birçok unsur içerir. Söz gelimi, gizemli bir bulmaca sunarak merak uyandırır. Eserlerdeki gerilim okuyucunun anlatıya çok daha ilgi dolu bir şekilde dâhil olmasına sebep olur. Bununla birlikte, eserde yer alan sosyokültürel yansımalar, okuyucunun eser aracılığıyla kendi yaşamına ve topluma dair yeni bakış açıları kazanmasını sağlar. Farklı bir deyişle, polisiye eserler, yazarların bulundukları toplumun siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal durumlarını yansıtarak, toplumsal dinamikleri ve sosyal adaletsizlikleri sorgulama fırsatı sunar.

Bu çalışmada edebiyatta polisiye türün ortaya çıkması ve gelişimi, polisiye türün Rus edebiyatındaki özellikleri aktarılır.

¹ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı ABD, silica@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5908-8487.

Rus yazar Arkadiy Grigoryeviç Adamov (1920-1991)'un 1956 yılında yayımlanan ve Rusya'da ilk polisiye eser olarak var sayılan *Alacalı Bulacalı Bir Dava* (Дело нестрых) adlı uzun öyküsü toplumcu gerçekçilik bağlamında incelenir.

2. POLİSİYE EDEBİYAT

Polisiye/ dedektif (Lat. detectio: açığa çıkarmak, ifşa etmek) türün ilk izleri neredeyse 200 yıl öncesine uzanır. Birçok araştırmacı Amerikalı yazar Edgar Allan Poe'nun 1841 yılına ait *Morgue Sokağı Cinayetleri* (The Murders in the Rue Morgue) adlı öyküsünü polisiye türde yazılmış ilk eser olarak kabul eder. Nitekim öykünün kurgusu, çözüme kavuşturulan bir suça ve bir gizeme dayanır. Eserin başkahramanı Dupin âdeta edebiyatta yeni bir dönemin başlangıcının sembolüdür. Dupin, İngiliz yazar Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes ve İngiliz yazar Agatha Christie'nin Hercule Poirot'u gibi birçok kurgusal dedektif karakterinin prototipi olur. "Dedektif hikâye" (detective story) kavramı ise ilk kez 1880'li yılların sonunda Amerikalı şair ve yazar Anna Katharine Green tarafından kullanılır (Руднев, 1999: 79).

Polisiye, XIX. yüzyılın ikinci yarısında dönemin sosyal ve kültürel gerekliliklerine karşılık olarak gelişim gösterir. Söz gelişi, 1888 yılında İngiltere'de çoğunlukla fakir bölgelerde ortaya çıkan ve kimliği tespit edilemeyen "Karındaşen Jack" gibi seri katillerin gizemli ve sıra dışı olayları polisiye türe zemin hazırlar. Polisiye eserler şehrin ürünüdür. Daha net bir ifadeyle, polisiye türü şehir hayatının dinamiklerinden doğar, şehrin psikolojik ve ahlaki atmosferinden beslenir. Buna ilişkin İngiliz yazar Gilbert Keith Chesterton şunları söyler: "Er ya da geç çağdaş şehrin romantik imkânlarını gösteren kaba ve popüler edebiyat ortaya çıkmalıydı" (Георгинова, 2018: 2-3).

Bir anlatı türü olarak polisiye, doğru-yanlış çatışması üzerine temellenir. Gizem dolu bir suç/cinayet ve bu su-

çun/cinayetin meçhul faillerinin bulunması ve çözüme kavuşturulması sürecine odaklanır. Eserde tüm olaylar birbiriyle bağlantılı olarak bütünlük arz eder. Her bir olay, karakterlerin eylemleri ve seçimleriyle şekillenirken, bu etkileşimler suçun çözümüne yönelik ipuçları sunar. Yazar her detayın eserin kurgunun gelişimine katkıda bulunmasını sağlar. Böylelikle okuyucu analitik düşünmeye teşvik edilir. Suçun aydınlığa kavuşturulması ve sırrın çözümü, soruşturmanın betimlenmesi sırasında okuyucuya sunulmayan bilgilere dayandırılmaz. Diğer bir deyişle, soruşturma tamamlanmadan önce okuyucu kendi başına suçun faillerini belirleyebilecek kadar bilgiye sahip olur. Polisiye eser çoğunlukla suçlu- kurban- dedektif/polis üçlü katmanı etrafında döner. Bu katmanlar kurgunun dinamiklerini oluşturur. Bununla birlikte, bu üçlü yapı gerilim ve çatışma yaratır. Klasik polisiye eserler dedektif, polis, suçlu, kurban, tanıklar ve şüphelilerden oluşan karakterleri içerir. Polisiye eserler çoğunlukla iyi tarafın zaferiyle çözüme kavuşur (Ротанов, 2016: 5).

Klasik bir polisiye eserde okuyucu ilkin olağan ve sıradan bir yaşam tarzıyla karşılaşır. Karakterlerin gündelik hayatları ve sıradan, alışlagelmiş düzen içinde yaptıkları işler tasvir edilir. Bu sakin başlangıç, olayların daha sonra dönüşeceği olağanüstü ve maceralarla dolu durumuna zıtlık oluşturur. Başlangıçta karakterlerin davranışları ve ruh durumları basmakalıptır. Karakterlerin kendilerine özgü kişilikleri yansıtılmaz. Diğer bir deyişle, karakterler stereotipik davranışlar sergiler. Bu sıradanlık aniden bir cinayet ya da müphem bir suçla bozularak eser sürükleyici hale gelir. Dedektif/ polis suçun üzerine gider. Olay yerini inceler, ipuçları toplar ve tanıklarla görüşür. Bu süreçte dedektifin/ polisin analitik düşünme yeteneği ve zekâsı ön plana çıkarılır. Klasik bir polisiye eserin sonunda tüm gizem çözülür ve tüm sorular yanıt bulur (Osmukhina, Gudkova, 2020: 318- 319).

Dedektifin/ polisin insanların gizli sırlarını ve suçlarını ortaya çıkarma ve çözme yeteneği ile polisiye eserin toplumun

sorunlarını estetik bir dille ortaya koyması paralellik gösterir (Kracauer, 2019: 22). Daha net bir ifadeyle, suçların ardındaki sis perdeleri aralandıkça okuyucu da toplumdaki yozlaşmaları ve adaletsizlikleri görme fırsatı yakalar. Bu açıdan polisiye eserler yalnızca münferit bir suçun çözümünü sunmaz, aynı zamanda suçun ardındaki toplumsal dinamikleri sorgular.

Polisiye tür tüm dünya edebiyatlarında birbirinden farklı okuyucu kitlelerine seslenmeye devam etmektedir. Polisiye, popüler bir edebî tür olarak toplumsal değişimlere hızla tepki vererek ayak uydurur ve âdeta evrimleşir. Nitekim XX. yüzyılın ortalarından itibaren suç, sert, ironik, tarihsel, psikolojik, casusluk ve kadın gibi alt türleri ortaya çıkar. Polisiye türün dünya edebiyatındaki en önemli temsilcileri arasında ise Agatha Christie, Arthur Conan Doyle, Dorothy L. Sayers, Georges Simenon, Michael Innes, John Dickson Carr, Erle Stanley Gardner, Ross Macdonald ve Umberto Eco'nun isimleri sayılabilir (Геогинова, 2018: 3).

Polisiye türü toplumsal, ekonomik, tarihsel ve siyasi gelişmelerle bağlantılıdır. Şehirleşmenin ve suç oranlarının artmasının polisiye türe olan ihtiyacı ve ilgiyi yoğunlaştırdığı söylenebilir.

3. RUS EDEBİYATINDA POLİSİYE

Araştırmacı Yevgeniy Jarinov'a göre, Rus edebiyatında polisiye türü çoktan “dede” konumuna gelmiştir ve 150 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Çar II. Aleksandr'ın köleliği kaldırmasıyla birlikte bir dizi hukuki reform gerçekleştirilir. Bu reformlar, Rus halkının suç dünyasına yönelik ilgisini artırır. Öyle ki, duruşmalar âdeta ünlü sanatçıların gösterileri gibi merakla takip edilir. Bu dönemde gazete ve dergiler suç kronikleri ve duruşma notlarını yayımlamaya başlar. Bu yayınlar oldukça popüler hâle gelir, hatta dönemin önde gelen Rus yazarları bahsi geçen bu suç kroniklerini ve duruşma

notlarını eserlerinde kaynak olarak kullanmaya başlar (Жаринов).

Daha önce belirtildiği üzere, polisiye türün başlangıcı çoğu araştırmacıya göre Poe'nun 1841 yılına ait *Morgue Sokağı Cinayetleri* eseri olarak varsayılır. Poe eserlerini Amerikan romantizminin zirveye ulaştığı dönemde kaleme almaktadır. Bu sebeple eserlerinin romantik izler taşıdığı söylenebilir. Ne var ki, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rus edebiyatında gerçekçilik hâkimdir. Romantizm Protestanlığa dayanırken Rus gerçekçiliği tümüyle Ortodoksluktan beslenir. Oysa Protestanlık ve Ortodoksluğun etiği birbiriyle uyumsuzdur. Poe'ya göre cinayet estetiğin bir parçasıdır. Yazar, üç bilinmeyenli bir bilmecedan oluşan basit bir matematiksel hesaptan hareket eder: Kim öldürdü? Nasıl öldürdü? Neden öldürdü? Ne var ki, Rus anlayışına göre, suçun estetiğin bir parçası olması mümkün değildir. Gerçekçiliğin hüküm sürdüğü dönemde Rusya bunu günah olarak varsayar. Bu sebeple, Rusya'da polisiye türü farklı şekilde gelişim gösterir (Жаринов).

Rus yazar Fyodor Dostoyevski'nin ünlü eseri *Suç ve Ceza* (*Преступление и наказание*) bir bakıma polisiye türün özelliklerini barındırır. Ancak polisiye bir eser olarak kabul edilemez. Eser, daha ziyade dönemin hukuki reformlarının yankılarını içerir. Dostoyevski'nin gazete ve dergilerde çıkan suç kronikleri ve duruşma notlarından sıklıkla faydalandığı bilinir. Söz gelişi, *Ecinnliler* (*Бесы*) romanı Rus devrimci Sergey Neçayev'in davasıyla ilintilidir (Жаринов).

Dönemin ünlü Rus hukukçusu Anatoliy Koni davalarını kaleme alır. Koni, Rus yazar Lev Tolstoy'un yakın arkadaşısıdır. Tolstoy, 1899 yılına ait *Diriliş* (*Воскресение*) adlı romanını Koni'den öğrendiği gerçek bir hikâyeden esinlenerek yazar. Eserde tüccar Smelkov'un öldürülmesi ve Katyuşa Maslova'nın suçsuz yere tutuklanması ve yargılanması gibi polisiye türe özgü

unsurlar yer alır. Bu dönemde Dostoyevski ve Tolstoy'un yanı sıra, Vladimir Gilyarovskiy, Vlas Doroşenko, Aleksandr Kuprin ve Anton Çehov'un eserlerinde suç temasına yöneldikleri görülür (Жаринов).

XX. yüzyılın başına gelindiğinde, Arthur Conan Doyle'un Sherlock Holmes karakterinin büyük etkisiyle Rusya'da polisiye romana yönelik ilgi gittikçe artar. Rus polisiye eserler ise Batıdan oldukça farklı özelliklere sahiptir. İlk olarak, Rus polisiye eserler salt bir biçimde suçun ve gizemin aydınlatılmasına odaklanmazlar. Rus yazarlar daha çok suçlunun durumuna ve onu suça teşvik eden toplumsal, psikolojik ve ekonomik nedenlere yönelirler. Bunun yanı sıra, Rus polisiye eserlerde iyiliğin kötülüğe karşı zaferi ön plana getirilir. Bu açıdan dönemin Rus polisiye eserlerinin ahlaki standartlara sahip oldukları söylenebilir. Batıdan farklı olarak Rus edebiyatında suça yönelim para ya da çıkar çatışmasından kaynaklanmaz. Aşk, ihanet ya da intikam gibi psikolojik unsurlar ya da ekonomik eşitsizlik, aile içindeki şiddet ve ihmal, yetersiz eğitim gibi toplumsal unsurlar suçluyu cinayet ya da suç işlemeye zorlar. Araştırmacı Anna Gladkova şöyle der: “İnsani kusurlar ve zayıflıklar çatışmaların temelini oluşturur, bunlar yabancılaşma, nefret ve sevgisizliği doğurur” (Гладкова, 2019: 86- 87).

XX. yüzyılın ilk yarısında Rus okuyucular arasında polisiye türe olan ilgi o kadar artar ki, Batıdan gelen eserlerin tirajı milyonlara ulaşır. Ancak, bu dönemde Rusya'da polisiyeye karşı olumsuz görüşlerin olduğunu da belirtmek gerekir. Söz gelişi, Rus yazar Korney Çukovskiy, 1908 yılına ait *Nat Pinkerton ve Çağdaş Edebiyat* (*Нат Пинкертон и современная литература*) adlı makalesinde, polisiye roman okuyucularını, Güney Afrika'da yaşayan eğitimsiz ve yabani etnik bir grup olan Hotantolara benzetir. Rus düşünür ve yazar Vasiliy Rozanov ise Rus çocuklarının Sherlock Holmes okumasının zararlı olduğunu dile getirir (Филиппова, 2018: 1).

XX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise Arkadiy Adamov, Yulian Semyonov, Friedrich Neznanskiy, Boris Akunin ve Aleksandra Marinina gibi önemli Rus yazarların polisiye türde eserler verdiği görülür. Bu yazarlar polisiye türün Rus edebiyatındaki gelişimine büyük katkı sağlarlar. Söz gelimi, Akunin mistik unsurlarla zenginleştirdiği tarihsel dedektif türünde eserler verir. Neznanskiy polis dedektifine yönelir. Marinina, suçla mücadele eden güçlü ve bağımsız kadınları resmeder. Bu yazarlar, polisiye türü zenginleştirirken aynı zamanda eserleri aracılığıyla toplumsal dinamikleri sorgular (Шилина, 2023: 309).

Rusya’da polisiye tür gerek yazarlar gerekse okuyucular tarafından yoğun talep görmeye devam etmektedir. Rus polisiyesi sunduğu geniş yelpazesıyla dikkat çeker. Bu çeşitlilik Rus polisiyesinin hem klasik dedektif unsurlarını içermesinden hem de Rus kültürüne ve toplumuna özgü anlayışı benimsemesinden kaynaklanır. Sonuç olarak, Rus polisiyesi hem geleneksel biçimleri koruması hem de yenilikçi bakış açıları getirmesiyle okuyucuya farklı deneyimler sunmayı sürdürür.

4. ARKADİY ADAMOV’UN KISA YAŞAMÖYKÜSÜ VE POLİSİYE TÜRE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Rus yazar Arkadiy Grigoryeviç Adamov 1920 yılında Moskova’da dünyaya gelir. Adamov, Sovyet yazar, gazeteci ve editör Grigoriy Borisoviç Adamov’un oğludur. İlkokulu bitiren yazar 1937’de Moskova Havacılık Enstitüsü’ne girer. 1941 yılında henüz eğitimini tamamlayamadan gönüllü olarak cepheye gider ve II. Dünya Savaşı’na katılır. Batı cephesinde birçok operasyonda ve Moskova Muharebesi’nde yer alır. Çatışmalar esnasında yaralanan Adamov 1943 yılında terhis edilir. Görevini üstün gayretle ifa etmesi sebebiyle *Halkların Kardeşliği Nişanı* başta olmak üzere birçok madalya ile onurlandırılır (Ионов, Колов, 1987: 7).

Terhis edilmesinin ardından Moskova Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi'ne giren Adamov, 1948 yılında mezun olur. Aynı yıl ilk uzun öyküsü *Şelehov Kodiak Adası'nda* (*Шелехов на Кадьяке*) adlı eserini yayımlar. Adamov bu yıllarda *Bilinmeyen Yollarda* (*По неизведанным путям*) ve *Vasiliy Pyatov* (*Василий Пятков*) adlı öykülerini okuyucuyla buluşturur (Шошин, 2005: 17).

Adamov 1952 yılında Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi (Московский уголовный розыск- МУР)'nde gönüllü olarak çalışmaya başlar. Yazarın amacı, suçlunun yakalanması ve suçun açığa çıkarılması ve olay yerinde şüphelinin fark etmeden bıraktığı delillerin incelenmesi gibi süreçleri yakından gözlemlemek, öğrenmek ve bu bilgilere dayanarak edebî eserler üretmektir. Adamov, Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi'nin arşivlerine giriş izni de alır. Rus yazar Yevgeniy Rıss bu durumu şu sözlerle değerlendirir:

“Adamov sadece daire çalışanları ve teknik birimde görev alanlar ile yaptığı görüşmelerle yetinebilirdi. Ancak bu görüşmelerin ardından iyi bir kitap yazamayacağını anlamıştı. Belki de, Adamov'u arama çalışmalarının özgünlüğü, mantık ve riskin bileşimi cezbettiler. Öyle ya da böyle, Adamov'un kararlı çabaları iyi ki görüşmelerle sınırlı kalmadı. Operasyonlara katıldı, dairede gece nöbet tuttu, suç mahallindeki aramalarda yer aldı. Kısacası, başkalarından dinleyerek değil, bizatihi deneyimleyerek öğrendi. Adamov, tıpkı eserlerindeki kahramanları gibi pusu kurarken ses çıkarmamanın, hareket etmemenin ve sigara içmemenin yol açtığı gergin dakikaları yaşadı” (Рысс, 1970: 11).

Adamov 1952-1956 yılları arasında *Alacalı Bulacalı Bir Dava* adlı öyküsü üzerine çalışır. 1956 yılında *Yunost* dergisinde yayımlanan öykü, XX. yüzyıl ikinci yarısında Rus-Sovyet edebiyatının ilk polisiye eseri olarak kabul edilir. Eser, 1958 yılında ekrana uyarlanır ve Rus yönetmen Nikolay Dostal öncülüğünde

ilk uzun metrajlı Sovyet polisiye filmi olarak seyirciyle buluşur. Aynı yıl 33 milyon seyirciye ulaşan *Alacalı Bulacalı Bir Dava* adlı film, beğeni toplar ve ülkede büyük ses getirir.

Adamov, takip eden yıllarda polisiye türde eserler kaleme almaya devam eder. *Kara Güve* (*Черная моль*, 1958), *Son İş* (*Последний бизнес*, 1961), *Tilki İzi* (*След лисицы*, 1965), *Birçok Bilinmeyenle* (*Со многими неизвестными*, 1968), *Sudaki Halkalar* (*Круги по воде*, 1970) ve *Dedektif Losev* (*Инспектор Лосев*, 1978) Adamov'un en bilinen polisiye türdeki eserleri arasındadır. Yazar, polisiye eserleri aracılığıyla “okuyucuda iyi duygular uyandırmayı, okuyucuya bir şeyler öğretmeyi, onu uyarmayı ve savaşçı nitelikler aşılarmayı” hedeflediğini belirtir (Шошин, 2005: 18).

Adamov, polisiye türde kaleme aldığı eserlerde yalnızca suçu ifşa etme ve aydınlatma süreci ile ilgilenmez. Yazar, daha çok suçun sebepleri ve suçu önleyebilme olasılıkları üzerinde yoğunlaşır. Bu açıdan eserlerinin didaktik nitelikte oldukları görülür. Toplumsal duyarlılığı yüksek bir yazar olan Adamov şuna inanır: “İnsanda en korkunç şey, ‘beni ilgilendirmez’ konumunda durmaktır, başkasının başına gelen felakete, başkasının hayatına karşı kayıtsız olmaktır. Esas olan vicdandır” (Шошин, 2005: 17).

Adamov 1980 yılında *Benim En Sevdiğim Tür, Dedektiftir* (*Мой любимый жанр — детектив*) adlı çalışmasını yayımlar. Eserinde dünya edebiyatlarının önde gelen yazarlarının polisiye türde yazdıkları eserleri değerlendirir. Poe, Christie, Doyle, Wilkie Collins, Gilbert Keith Chesterton ve Bogomil Raynov'un eserleri üzerinden polisiye türün gelişimine tarihsel bir perspektifle yaklaşır. Bahsi geçen yazarların üsluplarını karşılaştırır. Bunun yanı sıra, polisiye türün popülaritesinin üzerine fikirlerini ortaya koyar. Söz gelişi, Adamov makalesinde şunu yazar:

“Poe’nun tanımına göre, dedektif ‘mantıksal bir öykü’ olarak doğmuştur. Bir arayış öyküsü, bir bulmaca öyküsü, bir inceleme öyküsüdür. Eserin başarısını ince gözlem yeteneği, zekice yapılmış analiz, bilimdeki son gelişmeler ve keskin bir zekâ belirliyordu. Conan Doyle’un eserlerinde ise bunlara ani-den gelen ölümcül bir tehlike eklendi. Bu tehlike kahramanı her adımında tehdit ediyordu. Bu tehlike öykülere duyulan ilgiyi artırdı. Okuyucular sadece gizemli ve korkunç bir suçun çözülmesini büyük bir heyecanla takip etmekle kalmadılar, aynı zamanda suçluya adil bir cezanın verilmesini beklediler. Dahası, Holmes’un cesurca üzerine yürüdüğü ölüm tehlikesi, korku içinde izlediler” (Адамов, 1980: 9-10).

Adamov, *Benim En Sevdiğim Tür, Dedektiftir* yazısında bilhassa Doyle’un edebî başarılarını över. Bunun yanı sıra, Adamov polisiye türün dünya çapında ün kazanmasının ve sevilmesinin sebebinin yalnızca yazarın başarısı değil, aynı zamanda polisiye türün başarısı olduğunu vurgular: “Öykülerinin tüm dünyayı dolaşması Doyle’un meziyetidir, hiç şüphesiz. Ancak ben burada aynı zamanda türün meziyetini görüyorum. Polisiye zamanın ruhuna, toplumun tipik özelliklerine, giderek daha fazla şehirleşen toplumun ve toplumsal psikolojinin ihtiyaçlarına uygun düşen bir türdür” (Адамов, 1980: 18).

Adamov’a göre, polisiye edebiyat sadece bir sanat ürünü değil, aynı zamanda toplumsal dinamiklerle derin etkileşim kuran bir fenomendir. Çalışmasında şöyle der: “Bana öyle geliyor ki, yalnızca edebiyat bilimcileri değil, sosyologlar, psikologlar, hatta tarihçiler ve krimiloglar da görüşlerini belirtmelidir. Kısacası, toplumsal psikoloji, insanların zevk ve ilgi olanlarının oluşumu, etik ve estetik görüşler, siyasi, sosyal ve toplumsal etkilerle ilgilenen herkes görüşünü bildirmelidir. Gerçekten de, karışımızda oldukça şaşırtıcı bir edebî-psikolojik fenomen duruyor” (Адамов, 1980: 1).

Adamov polisiye türe ilişkin görüşlerini şu sözlerle belirtir: “Dedektif, XX. yüzyılın özel bir fenomenidir. O kadar popüler olmuştur ki, gençler üzerinde önemli bir etki aracına dönüşmüştür. Gizem, özellikle yaşamın ve ölümün gizemi, insanları kendisine çeker” (Akt. Цимицки, 1989: 351).

1957 yılından itibaren Sovyet Yazarlar Birliği (Союз писателей СССР) üyesi olan Adamov, 26 Haziran 1991’de hayatını kaybeder. Rus yazar Anatoliy Karalov, Adamov’un Rus edebiyatına olan katkısını şu sözlerle değerlendirir: “Arkadiy Adamov kitle edebiyatı için altın bir şablon oluşturdu. Bu şablonda mutlaka hata yapan bir kahraman, istem dışı suç hissine sahip genç bir adam yer alır. Kahraman, kısa süre geçici heveslere kapılmış bir kıza âşıktır. Acımasız yer altı dünyasının karşısında, umutsuzca birbirine bağlanmış iki kalbin sevgisi durur. Bu yer altı dünyasında her şey vardır: altın, iktidar, gizem, para, kan, ihanet ve suç, ancak saf ve mükemmel bir aşk yoktur” (Королев, 2010).

5. ALACALI BULACALI BİR DAVA ÖYKÜSÜNÜ TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRME

Marksist estetiğin ikinci dönemi olarak Sovyetler Birliği’nde geliştirilen toplumcu gerçekçilik kuramına göre, edebiyatın amacı toplumsal sorunları vurgulamak ve kitleleri bilinçlendirmektir. Toplumcu gerçekçiler yazarın eserlerinde ideolojisini yansıttığını ileri sürerler. Eseri yansıttığı gerçeklik, toplumsal gerçekliktir ve bu gerçeklik devrimci gelişme içinde görülür. Bu kuram sanatın ne olduğu sorusundan çok ne olması gerektiği sorusuna cevap vermek ister. Yazarın görevi toplumun içyapısını ve dinamiğini kavramaktır (Moran, 2014: 54-55).

Rus sosyalist siyasetçi V. Lenin’e göre, edebiyat tarafsız olamaz. Yazar toplumun parçasıdır ve eserlerinde ideolojisini aksettirir. Dahası, Lenin, edebiyatı parti çalışmalarının bir par-

çası olarak varsayar. Edebiyat aracılığıyla sosyalist doktrinler geniş kitlelere duyurulur. Farklı bir deyişle, sanat toplumsal değişimin bir parçasıdır (Tagızade, 2006: 9, 10).

Adamov'un 1956 yılında yayımlanan *Alacalı Bulacalı Bir Dava* adlı polisiye öyküsü Sovyet Rusya'sının toplumsal tablosunu betimlemesi, tarihsel gerçeklikleri yansıtmaları ve örnek alınması gereken topluma faydalı olumlu kahraman betimlemeleri bakımından toplumcu gerçekçilik kuramına göre incelenmeye elverişlidir.

Alacalı Bulacalı Bir Dava adlı öyküde ilkin başkahraman Sergey Korşunov ile karşılaşırız. Sergey, Komsomol (Genç Komünistler Birliği) üyesi olan genç bir subaydır. II. Dünya Savaşı'na katılmış olan Sergey terhis edilir ve cepheden memleketi Moskova'ya döner. Öykünün ilk bölümünde Moskova'da yaşamın sıradan bir şekilde sürdüğü görülür. Bu kısa süren monoton girişin ardından Sovyet Parti Bölge Komitesi sekreteri Sergey'i yanına çağırır ve ona Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi'nde bir görev teklif eder (Адамов, 1958: 3-11).

Sergey zorlu görevler için uygun bir Sovyet vatandaşıdır. Cephe gösterdiği cesur tavır, onun ne denli vatansever olduğunu ispat etmiştir. Sergey, dönemin Sovyet politikasının ve toplumunun ideal bir örneğini teşkil eder. Öyküde parti sekreteri Volohov, Sergey'e yeni görevini izah ederken bu zorlu görevin toplumsal ve ahlaki yönüne de dikkat çeker:

“Biz seni çok önemli, zorlu ve hatta tehlikeli bir alana göndermeyi planlıyoruz. Buraya herkesi gönderemeyiz. Ancak komsomol üyesi, cesur savaşçı ve keşif eri, üç savaş nişanı sahibi olan size güveniyoruz, yoldaş Korşunov. Bu sadece bir vazife değil, Korşunov. Bu hayatının davası olmalı. Unutma ki, gideceğin yerde korkaklık edenler cezalandırılır. Orada bir savaşçının nitelikleri gereklidir, temiz yürekli ve güçlü olmalısın. Kısacası seni Kriminal Soruşturma Dairesi'nde görevlendireceğiz.

Biz seni savaşın ileri hattına, Sovyet ahlakının zaferi için göndermek istiyoruz. Elbette bu savaş, öyle ya da böyle, tüm Sovyet vatandaşları bir şekilde yürütüyor. Ancak sadece harekât görevlisi suçlularla yüz yüze çarpışacak, Sovyet toplumunun düşmanlarıyla teke tek savaşıacak” (Адамов, 1958: 11, 12).

Sergey, hiç düşünmeden teklifi kabul eder. Zira Sovyet toplumuna faydalı olacağı her işi yapmaya hazır olan yurtsever bir vatandaşdır. Kendini bütünüyle görevine adar, fedakâr ve güçlüdür. Sergey şöyle der: “Sovyetler Birliği’ne hizmet ederim!” (Адамов, 1958: 13).

Sergey hiç beklemeden Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi’nde çalışmayı kabul eder. Ne var ki, çok sevdiği eşi Lena, Sergey’in bu gibi “pis ve kaba” (Адамов, 1958: 18) bir işte çalışmasına karşıdır. Lena, eşinin eğitime devam etmesi gerektiğini söyler. Oysa Sergey toplum için kendini adamaya hazır bir vatanseverdir. Lena’yı çok sevmesine rağmen “bu tehlikeli ve zor” işte çalışacağını belirtir. Neticede çift tartışır ve ayrılır (Адамов, 1958: 18).

Sergey, sosyal sorumluluk bilincine sahip duyarlı bir Sovyet vatandaşdır. Bireysel çıkarlarını bir kenara koyup toplumsal sorunlarla yüzleşmeye karardır. Sergey, âdeta varlığını toplumsal adaletin ve ortak iyiliğin sağlanmasına adar.

Sergey Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi’nde işe başladığı ilk gün Komiser Georgiy Silantyev ve Albay İvan Zotov ile tanışır. Silantyev ile Sergey’in arasındaki geçen diyaloglarda dönemin Rus toplumunda artan suçların sebepleri tartışılır. Söz gelişi, Silantyev’in görüşleri şöyledir:

“Bu suçlular kim ve nereden çıkıyorlar? Batıdaki durumu anlıyoruz. Yoksulluk, işsizlik insanları suça itiyor. Sonra haksız yere para kazanma hırsı, güç kültü ve şiddet insanları suça iter. Kısacası, sosyal şartlar sebep olur. Peki bizde? Bizim yaşam biçimimiz dürüst insanlar yetiştiriyor. Bizde herkes dürüstçe

çalışarak hayatını kazanabilir. Öyleyse bizde bu suçlular nereden geliyor? Bana öyle geliyor ki, bu durum çoğunlukla aileden kaynaklanıyor. Çocuklar kötü yetiştirildiklerinde emek harcamadan para kazanmak istiyorlar. Böylece hırs, egoizm ve yalancılığın ilk filizleri doğuyor. İşte o zaman çalıştığından daha fazlasını elde etme arzusu ortaya çıkıyor. Dürüst çalışma istenç gerektirir” (Адамов, 1958: 21).

Silantıyev Batıyı sert bir biçimde eleştirirken Sovyet toplumunu örnek olarak sunmaya çabalar. Daha net bir ifadeyle, sosyalizmin değerleri ve kolektif sorumluluğu yüceltmek ister. Toplumsal sorunları ailedeki ilk eğitimle bağdaştıran Silantıyev sözlerini şöyle sürdürür:

“Diyelim ki, kuralları ihlal etmekten çekinmeyen bir çocuk yetişti. Karşısına da bir suçlu çıktı. Bu suçlular genellikle yaş olarak daha büyük olur. Bu suçlular etkindirler, sürekli etraflarındakilere tesir etmeye ve onları zehirlemeye çalışırlar. Elbette, ahlak sahibi gerçek bir Sovyet genci bu suçlulardan etkilenmez. Ancak ahlaken iyi yetişmemiş biri etkisi altına girer. İşte o zaman cani bir karakter ortaya çıkıyor. Elbette mesele sadece aileyle de ilgili değil. İlkokullar, fabrikalar ve enstitülerimizde de ciddi yetersizliklerimiz var. Kolektif toplum henüz tüm gençleri etkisi altına almayı ve onları yararlı işlerle meşgul etmeyi başaramadı. Lenin bize şunu öğretti. Etkimizin azaldığı yerde bize yabancı, düşman fikirler ve görüşler, hatta zevkler ve alışkanlıklar doğar. Sovyet toplumunun düşmanları olan suçlular böyle ortaya çıkıyorlar. Biz ise onlarla ölüm kalım mücadelesi veriyoruz. Suçluların bir kısmı yeniden eğitilip dürüst insanlar haline getirilebilir. Ancak bazıları, tümüyle ruhen bitmiştir ve en tehlikeli olanlardır. Onlara merhamet etmeyiz. Can düşmanlarımız gibi hepsini tok ederiz!” (Адамов, 1958: 22).

Sergey toplum için oldukça önemli bir vazife üstlendiğini fark eder. Sergey, suçluları ortaya çıkarmak ve suçlularla mü-

cadele etmenin riskli ve tehlikeli bir iş olduğu kadar aynı zamanda şerefli ve saygın bir görev olduğunu düşünür. Daha net bir ifadeyle, Sergey, toplumda güvenlik ve adalet sağlamayı ve bu suretle topluma katkılı olmayı anlamlı bulur. Nitekim kahramanı motive eden topluma faydalı bir vatandaş olabilme fırsatıdır. Bu, toplumcu gerçekçilik bağlamında, bireyin topluma hizmet etme sorumluluğunun altını çizer.

Silantyev konuşmasında suçluların yakalanmasında toplumsal dayanışmanın ve ekip çalışmasının önemini vurgular. Kolektif çabanın gücünü ortaya koymaya çalışır. Komiser âdeta ders niteliğindeki sözlerini şu dikkat çeken ifadelerle sonlandırır: “Burada, Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi’nde, gerçek arkadaşlar bulacaksın. Biz daima cephedeyiz, özel bir cephede daima ateş altındayız. Şunu unutma, halkın desteğini her zaman arkamızdadır. Suçlu uzayda yaşamıyor, onu isteyerek ya da istemeyerek onlarca dürüst göz takip ediyor. Şunu net olarak söyleyebilirim: hiçbir suç, özellikle karmaşık ve çetrefilli suçlar, bir kişi tarafından çözülemez. En yeteneklisi bile tek başına çözemez. Bu bakımdan, Sherlock Holmes’un maceraları elbette çok eğlenceli, yetenekli ve gerçekçi unsurları barındırsa da, bir masaldan ibarettir” (Адамов, 1958: 24).

Sergey, dairedeki meslektaşları Aleksandr Lobanov ile ilk kez bir cinayet soruşturmasına katılır. Soruşturma, yaşlı bir işçinin evinin soyulması ve kızının öldürülmesiyle ilgilidir. Avludaki tanıkların ifadelerinden yola çıkarak sıradışı bir aracın evin önüne geldiği anlaşılır ve plaka üzerinden şoför Zayçikov’a ulaşılır. Bu dönemde işlenen cinayetlerin elebaşı Papaşa’nın adı ilkin bu soruşturmada geçer (Адамов, 1958: 28-60).

Sergey’in görev aldığı ikinci dava mühendis Şubinskiy’in evinin soyulmasıyla ilgilidir. Tanıkların ifadelerine başvurularak çalınan eşyaları taşıyan taksiye ulaşılır. Taksi şoförü Çurkin yakalanır ve çok korkar. Esasen Çurkin, II. Dünya Sava-

şı'na katılmış vatansever bir vatandaştır. Suçlulardan korkması-na rağmen Sovyet toplumuna faydalı olmak adına suçluları ve çalınan eşyaları bıraktığı yazlığın adresini dairede çalışan Zotov'a söyler. Zotov ve Çurkin arasında şu diyalog gerçekleşir:

“Zotov: Senin adın davada geçmeyecek. Bize sadece suçluların yuvasını göstereceksin. Böylece vatandaşlık görevini yerine getireceksin. Sana, Çurkin korkak diyebilirdim, ancak bir Komsomol üyesine, savaşta cesurca çatıştığı için nişanla onurlandırılmış bir savaş tankçısına, düşmanla ölümüne mücadele eden birine bunu diyemem. Çurkin'in içinde gurur ve görev bilinci duygusu uyandı. Kalktı ve ciddi bir şekilde şöyle dedi: Gidelim. Gizlenmeye gerek yok” (Адамов, 1958: 65-82).

Çurkin'in belirttiği yazlıkta Safron Lojkin adlı hırsız çalınan eşyalarla birlikte yakalanır. Ancak Safron elebaşının kim olduğunu söylemez. Yine tanıkların ifadeleriyle Safron'u Papaşa'nın birkaç gün önce bu yazlıkta ziyaret ettiğini öğrenilir. Papaşa'nın nerede olduğu gizemini korur. Tanıklardan biri Papaşa'nın sıklıkla Lastočka adlı kafeye uğradığını söyler. Sergey ve daire çalışanları kafede gizlice incelemeler başlatırlar. Bunun yanı sıra, tiyatro topluluğu temsilcisi bir ilkokul öğrencisinin de suçlarla bağlantılı olduğu anlaşılır (Адамов, 1958: 87-94).

Bir dizi soruşturma neticesinde işlenen suç ve cinayetlerin hepsinde Papaşa'nın parmağı olduğu anlaşılır ve hakkında tutuklama kararı çıkarılır. Ancak Papaşa izini kaybettirir. Bu esnada, İgor Peresvetov adlı ilkokul öğrencisi bulunur. İgor suçlara küçük çapta katıldığını hemen itiraf eder ve çalıntı eşyaların alım satımını yapan Kuptseviç adlı şahsın adresini verir. Sergey, Kuptseviç'in evindeki bir odayı kimliğini gizleyerek kiralar. Birkaç gün sonra elebaşı Papaşa'nın Kuptseviç'i ziyaret edeceğini öğrenir. Ne var ki, Papaşa durumu fark eder ve yine izini kaybettirir (Адамов, 1958: 171-208).

İgor, Papaşa ile bir sirkte buluştuğunu anlatır. Sergey ve Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi ekibi bu sirki incelemeye başlar. Bu araştırmalar esnasında Papaşa'nın nadir madalyonlara ve kıymetli taşlara zaafi olduğu öğrenilir. Papaşa esasen bir istihbarat üyesi olan bir antika dükkân sahibiyle buluşması sırasında tutuklanır. Böylelikle Sergey'in görev aldığı bu alacalı bulacalı dava çözülür (Адамов, 1958: 261, 285, 286, 316).

Sergey davanın çözülmesine ve suçluların yakalanmasına çok sevinir. Bu yalnızca bireysel bir mutluluk değildir onun için, aynı zamanda bu mutluluğu yaşadığı toplumla paylaşır: "Sergey yolda karşılaştığı herkese gülmek, gülmek istiyordu. İçinden koşmak geliyordu. Akşam ışıltılarıyla parlayan Moskova'nın sokaklarını izliyordu. Artık kötü adamlar yoktu. Bu durum sadece onu değil diğerlerini de mutlu ediyordu: Valya Amosova'yı, İgor Peresvetov'u, Mitya'yı, Çurkin'i, Lena'yı ve herkesi! Zorlu mücadelelerle elde ettiği bu huzur için gurur duydu ve şöyle düşündü: Evet, işte bu mutluluk!" (Адамов, 1958: 318).

Görüldüğü üzere, eser boyunca ifade veren tanıklar sadece olayları anlatmakla kalmaz, aynı zamanda adaletin tecelli etmesinde aktif rol üstlenirler. Bu açıdan, davanın çözülmesi sadece Sergey'in bireysel bir başarısı değildir. Tüm Moskova Kriminal Soruşturma Dairesi ve halk davanın çözümünde paydaştır. Elbette Sergey'in özverili tutumu kritik bir önem arz eder, ancak daire çalışanlarının ortak emeği ve tanıkların cesurca verdikleri ifadeler davanın aydınlatılmasında büyük rol oynar. Bu, toplumcu gerçekçiliğin, bireysel değil toplumsal yaklaşımını açıkça gözler önüne serer.

6. SONUÇ

Toplumcu gerçekçilik kuramı, Sovyetler Birliği'nde Marksist estetiğin bir uzantısı olarak, edebiyatın toplumsal sorunları yansıtmaya ve kitleleri bilinçlendirme amacı üzerine temellenir. Bu kuram uyarınca, yazar eserini ideolojik ve devrimci bir perspektiften ele alır.

Rus yazar Arkadiy Adamov'un 1956 yılında yayımlanan *Alacalı Bulacalı Bir Dava* adlı polisiye türdeki öyküsü, Sovyet Rusya'sının toplumsal yapısını ve tarihsel gerçekliklerini yansıtır. Toplumcu gerçekçilik bağlamında, olumlu kahramanlar aracılığıyla topluma fikirlerin benimsetilmesi önemlidir. Nitekim öykünün başkahramanı Sergey, dönemin Sovyet politikasının ve toplumsal değerlerinin ideal bir yansımasıdır. Öykü suç ve suçluları yakalama teması üzerine kurgulanması, suçlu/katil, kurban, dedektif/polis, şüpheliler ve tanıklar gibi karakterler ekseninde şekillenmesi bakımından polisiye türe özgü nitelikler sergiler. Yine de, eserin toplumsal değerler ve sosyalizm ideolojisiyle şekillendiği söylenebilir. Yazar, davanın çözüm sürecinden ziyade, suçun nedenleri üzerine odaklanır. Öyküde okuyucunun dikkati, suçun ardında yatan ahlaki sorunlar ve toplumsal adaletsizlikler üzerine çekilir.

Alacalı Bulacalı Bir Dava adlı polisiye türe özgü nitelikler taşıyan bu öykünün, eserdeki ideal kahramanların topluma sağladıkları katkı, fedakârlık, kolektif bilinç, toplumsal adalet ve dayanışma gibi sosyalizmin ilkelerini öne çıkararak, okuyuculara benimsetmeye çalıştığı söylenebilir. Yazar, eserin hem bir suç öyküsü hem de ideolojik bir eser niteliği taşımasını başarır.

KAYNAKÇA

- Kracauer, S. (2019). *Polisiye Roman. Felsefi Bir İnceleme*. (Çev. Dilman Muradoğlu). İstanbul: Metis.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (25. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Osmukhina, O. Yu., Gudkova, S. P. (2020). Detective Genre in the West and in Russia. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(1), 315-324. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2313.
- Tagızade, L. (2006). Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt:3, Sayı:4, 7-24.
- Адамов, А. (1958). *Дело Пёстрых*. Москва: Молодая гвардия.
- Адамов, А. (1980). *Мой любимый жанр-детектив. Записки писателя*. Москва: Советский писатель.
- Георгинова, Н. (2018). История появления и становления детективного жанра в литературе. *Библиотечное Дело*, 01 (307), 2-6.
- Гладкова, А. А. (2019). Семейная тема в романах Ф. Мориака и Э. Базена. *Французский язык на перекрестке культур: актуальные вопросы и перспективы исследования : сб. статей. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова*, 83-87.
- Жаринов, Е. (t. у.). *Как в русской литературе появился детективный жанр?*
<https://www.culture.ru/s/vopros/kak-poyavilsya-detektiv/>. 15. 09. 2024.

- Ионов, Е. П., Колов, С. П. (1987). *Писатели Москвы: Биобиблиографический справочник*. Москва: Московский рабочий.
- Королев, А. (2010). *Аркадий Адамов и его дело*. <https://ria.ru/20100713/254203246.html>. 15.09.2024.
- Ротанов, А. Н. (2016). *Элементы детектива в русской прозе XIX – XX веков*. Диссертация. Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека.
- Руднев, В. П. (1999). *Словарь культуры XX века*. Москва: Аграф.
- Рысс, Е. (1970) *Книги Аркадия Адамова. Адамов, Аркадий: Круги по воде*. Москва : Молодая гвардия.
- Филиппова, Т. (2018). Детектив: миграция жанра. *Библиотечное Дело*, 01 (307), 1.
- Цимицки, Ян. (1989). Молодёжь и детективная литература, *Детектив и политика. Выпуск третий*, 340-351.
- Шилина, В. Г. (2023). Жанр детективного романа в русской прозе второй половины XX века, *Наука - образованию, производству, экономике [Электронный ресурс] : материалы 75-й Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова*, 307-309.
- Шошин, В. А. (2005). *Русская литература XX века. Прозаики, поэты, драматурги. Биобиблиографический словарь. Том 1*. Москва: ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 17-18.

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN BULGAR EDEBİYATI'NA YANSIMASI: “NENA GELİN” ÖRNEĞİ

Müge ATAKAN¹

1. GİRİŞ

Şiddet, küresel çapta ve yüzyıllar boyunca varlığını sürdürmeye devam eden, fizikî bakımdan güçlü olanın güçsüz olan üzerinde hâkimiyet kurma arzusuyla vuku bulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadına yönelik şiddet ise fiziksel bir güç kullanma eyleminin yanı sıra derin sosyo-kültürel köklere dayanmaktadır (World Report on Violence and Health, 2002). Nena'nın hikâyesi de kadına yönelik şiddetin bireysel bir deneyim olmaktan çıkarak toplumsal ve kültürel bir bağlam kazandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Yüzyılı aşkın bir süre önce kaleme alınmış “*Nena Gelin*” (Nevesta Nena) adlı eserin Bulgaristan topraklarında bugün hala anılmasının sebebi nedir? Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan bu soru, 2023 yılı eylül ayında Bulgaristan’da düzenlenen ve adını bu eserden alan bir etkinlik ile oluşmaya başlamış ve bu eser üzerine dikkat çevrilmesine neden olmuştur. Eser, Bulgaristan’da, 2023 yılının temmuz ayında genç bir kadının eski partnerinin fiziksel şiddetine maruz kalması sonrasında oluşan kamuoyu neticesinde Sofya’da düzenlenen bir etkinliğe adını vermiştir (Edebi Okuma 2023’te Gelin Nena, 2023). Bu çalışma da yazılışından 118 yıl sonra Bulgaristan topraklarında kadına yönelik şiddete dikkat çekmede birleştirici bir güç unsuru oluşturan Nena’nın hikâyesinin ne olduğunu, kadına yönelik şiddetin boyutlarını nasıl temsil ettiğini incelemekte ve edebî eserlerin toplum-

¹ Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, mugeatakan@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5841-4703

sal yapıya ayna tutmada ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

“*Nena Gelin*” adlı eserin yazarı Elin Pelin, Bulgar Edebiyatı’nın ve hikâye sanatının önde gelen yazarlarından biridir. Üzerine pek çok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmekte olan Pelin, edebî yaşamı boyunca insan hakları, toplumsal yapıda adaletsizlik, iyi ile kötünün çatışması gibi pek çok alanda renkli bir konu seçimi sunmuş, hikâye türünde de çok sayıda eser vermiştir. Pelin tarafından 1905 yılında kaleme alınmış olan eserin çalışmaya ana kaynaklık eden basımı 1959 yılında Sofya’da “*Elin Pelin Seçilmiş Hikâyeler*” adı ile yayınlanmış, Türkçeye çevirisi Y. Kerimov tarafından yapılmıştır (Elin Pelin Seçilmiş Hikâyeler, 1959). Nena’nın hikâyesi, kadına yönelik şiddetin bireysel bir sorun olmaktan çok öteye giden bir toplumsal çarpıklık olduğunu, şiddetin kadın üzerinde yarattığı fiziksel ve psikolojik yıkımı son derece yalın ancak aynı zamanda da çarpıcı bir üslupla, edebî tür aracılığıyla aktarmaktadır.

2. ŞİDDET ve KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Şiddet eylemi, evrensel boyutta toplumlar tarafından farklı biçim ve şekillerde deneyimlenen önemli bir toplumsal olgudur (Kara & Uluç, 2019, s. 1569). Disiplinlerarası pek çok çalışmaya konu edilen ve tanımlanmaya çalışılan şiddet kavramı Türk Dil Kurumu tarafından “*Bir hareketten doğan güç.*”, “*Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma.*”, “*Kaba güç.*”, “*Duygu veya davranışta aşırılık.*”, “*Sertlik.*” (Güncel Türkçe Sözlük) olarak tanımlanmaktadır. Bulgar Dili Sözlüğü şiddeti (nasilie) “*Birine fiziksel güç uygulamak.*” şeklinde vermektedir (Reçnik na Bılgarskiya Ezik). Dünya Sağlık Örgütü ise “*Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlar sonuculanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde teh-*

dit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır.” şeklinde şiddeti tanımlanmaktadır (World Report on Violence and Health, 2002).

Şiddetin yeryüzünde varlık göstermeye başlamasının insanlık tarihi ile paralellik göstermesi, bireyler ve toplumlar üzerinde çeşitli anlamlar kazanmış olması sebebiyle de sınıflandırılması, adlandırılması ve yapılan tüm tanımlama uğraşlarına rağmen “şiddet”, anlaşılması oldukça güç bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Kocacık, 2001, s. 1-2). Farklı disiplinler şiddeti konu alan çalışmalarında şiddeti “uygulayan” ve “maruz kalan” olmak üzere iki farklı grupta ele almaktadır. Bu çalışmalar, kadınlar, çocuklar ve yaşlıların şiddete maruz kalan bireyler arasında ilk sıralarda yer aldığını göstermektedir (Sol, 2017, s. 261). Dünya Sağlık Örgütü de şiddete maruz kalan bireyler arasında ilk sırada kadınların yer aldığını belirtmektedir (World Report on Violence and Health, 2002). Kadına yönelik şiddet, fiziksel, cinsel, psikolojik, sözel ve ekonomik şiddet gibi alt başlıklar altında sınıflandırılmaktadır (Pulat & Karacan Işık, 2020, s. 1992).

Fiziksel şiddet, fizikî bakımdan avantajlı kişi tarafından dezavantajlı kişiye uygulanan, kaba kuvvet sonucu oluşan eylemlerin bütünü olarak tarif edilebilir ve fizikî şiddetin genellikle erkekler tarafından kadınlara yöneltildiği görülmektedir. Fizikî şiddet, uygulanan kişi üzerinde gözle görülür izler bırakıyor olması bakımından en kolay tespit edilebilen, bu bağlamda da en fazla dile getirilen şiddet türlerinden biridir (Özkan G., 2017, s. 543; Özkan & Demir, 2002, s. 87–92; Tel, 2002, s. 1-9). Ekonomik şiddet sıklıkla maddî imkanların dezavantajlı kişi üzerinde kontrol etme ya da hâkimiyet kurma aracı olarak kullanılması eylemidir. Ekonomik şiddet, toplumsal cinsiyet temelli olarak kadına atfedilen görevler neticesinde kadının iş gücüne katılımı ve maddi özgürlüğünü kazanması noktasında meydana gelen mahrumiyet ile doğrudan ilişkili olarak karşımıza çıkmak-

tadır. Psikolojik şiddet ekonomik şiddet ile benzer amaçlarla kişi üzerinde duygusal bakımdan hâkimiyet kurma ve manevî bakımdan hareket alanını kısıtlama yönünde gerçekleşmektedir (Özkan G., 2017, s. 543-547). Cinsel şiddet, karşı taraf üzerinde baskı kurarak cinsel bir davranışa zorlama şeklinde meydana gelirken, sözlü şiddet bireyler üzerinde söz yolu ile baskı kurma, aşağılama, eleştirilerde bulunma gibi eylemler ile gerçekleşen bir şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlü şiddet, kişi üzerinde korku uyandırmak, baskı kurmak ve cezalandırmak amacıyla düzenli bir sistem içerisinde meydana gelen söylemler bütünü olarak vuku bulmaktadır (Dindaş, 2008, s. 11)

Dünya Sağlık Örgütü'nün, yılda 1,6 milyondan fazla kişinin şiddet kaynaklı bir sebeple yaşamını yitirdiğini duyurduğu “Şiddet ve Sağlık Konulu Dünya Raporu”, şiddet olgusunun ciddiyetini ve doğurduğu sonuçların vahametini açıkça gözler önüne sermektedir (World Report on Violence and Health, 2002). Dünya Sağlık Örgütü, şiddet eylemine maruz kalan kişileri odağına alarak “kişinin kendisine yönelik şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet” olmak üzere şiddeti üç gruba ayırmaktadır. Bu üç grup arasında en sık karşılaşılan şiddet türü kişiler arası yaşanan şiddettir. Kişiler arası yaşanan şiddet kapsam bakımından aile içi şiddeti de içine almaktadır. Aile içi şiddet ise “eşler ve aile bireyleri arasında çoğunlukla ev içerisinde yaşanan şiddet” türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddet eylemine maruz kalan kişilere göre belirlenen grupta en sık yaşanan şiddet türü olarak belirtilen aile içi şiddet de genellikle kadınlara yönelik (Öztürk & Özcan, 2024, s. 1341) ve yoğun olarak eş tarafından kadına gösterilen şiddet eylemi olarak meydana gelmektedir (Zara & İnce, 2008, s. 87). Birleşmiş Milletler 1993 yılında yayınladığı “Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi”nde kadına yönelik şiddeti “*cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar veya üzüntü sonucunu doğuran veya bu sonucu doğurmaya yönelik özel ya da toplumsal*

yaşamda gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesi” olarak belirtmektedir (Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi, 1993)

Küresel çapta toplumların karşı karşıya olduğu önemli bir sorun olan şiddet, Bulgaristan’da da ele alınmış ve Ulusal İstatistik Enstitüsü tarafından bu konuda bir rapor yayınlanmıştır. Avrupa Komisyonu’nun oluşturduğu bir proje kapsamında, Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü kadına yönelik gerçekleşen şiddet olaylarının yaygınlığını belirlemek ve bu konuda istatistiksel veri sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmüş ve sonuçlarını “Cinsiyet Temelli Şiddet Araştırması” başlığı ile yayınlamıştır. Kadına yönelik şiddetin hangi boyutlarda olduğunu, sıklığını ve şiddetini belirlemede güvenilir ve karşılaştırılabilir verilerin ortaya konmasını amaçlayan bu çalışmada fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet türlerine ilişkin bilgiler toplanmıştır. Kasım 2021-Şubat 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmada 18-74 yaş aralığında gönüllü olarak katılım sağlayan 5580 kadın ile yüz yüze ve çevrim içi görüşmeler gerçekleştirilmiş, ilgili yaş grubundaki kadınlar ile yapılan görüşmelerde son 12 ayda, son 5 yılda, 15 yaşından görüşme-nin yapıldığı tarihe kadar ve yaşam boyu olmak üzere dört farklı süreyi kapsayan sorular sorulmuştur. Verilere göre, son 12 ayda %2,9, son 5 yılda %5,9, yaşam boyunca ise %11,9’u hem fiziksel (tehdit dahil) (%8,5) hem de cinsel şiddete (3,4) maruz kaldığı sonucuna varılmıştır. Mevcut ya da eski partner tarafından gösterilen şiddet olarak tanımlanan yakın partner şiddetine bakıldığında ise araştırma verilerine göre kadınların %20’5’i bir veya birden fazla kez partner şiddetine maruz kaldığı ve son 12 ayda %4,6, son 5 yılda %10,1’i partner şiddetinin yaşandığı tespit edilmiştir (Cinsiyet Temelli Şiddet Araştırması Raporu).

Şiddet üzerine yapılan çalışmalar ve tanımlamaların yanında şiddet dar ve geniş anlamları açısından da değerlendirilmektedir. Şiddet dar anlamıyla, bireylerin vücuduna yönelik

gerçekleştirilen sert müdahale ya da acı verici eylem, geniş anlamıyla ise fizikî ve psikolojik etkileri net bir biçimde ölçülemeyen ancak dolaylı ve somut bir şekilde hissedilen baskılar bütünüdür (Artun, 1996, s. 31). Şiddetin tanımlanmasının ve sınıflandırılmasının yanı sıra şiddetin nedenlerinin belirlenmesi de bir diğer önemli konudur. *“Tek bir neden şiddeti doğurmaz. Ekonomik, psikolojik ve toplumsal boyutlar şiddet olayında birlikte söz konusudur. Şiddetin tek bir nedene indirgenerek algılanması bilimsel gerçeklerle bağdaşmamaktadır”* (Tezcan, 1996, s. 107). Kadına yönelik şiddetin nedenlerini belirleme çabaları doğrultusunda öncelikle *“Kadının ruhsal ve bedensel bütünlüğünü bozucu davranışların tümünü içeren, hiçbir siyasi, dini veya kültürel gerekçe ile haklı gösterilemeyecek bir insan hakları ihlalidir”* (Akt. Dindaş, 2008, s. 2) ifadesinin altını çizdikten sonra şiddetin nedenleri bireysel, psikolojik, sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi birtakım temel başlıklar altında sıralanabilir (Sol, 2017, s. 267). Bireylerin eğitim düzeylerinin yetersizliği, ataerkil aile yapısı, ekonomik problemler, erken yaşta evlilik, madde bağımlılığı vb. gibi etkenler de kadına yönelik şiddeti arttıran diğer önemli risk faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Deveci, Açık, Gülbayrak, & Tokdemir, 2005, s. 230). Kadınların şiddete maruz kalmalarındaki nedenlerin arasında en önemli etkenlerden biri toplumsal cinsiyet temelli rollerdir. Bu roller, kadınların toplum tarafından nasıl algılandıkları ile ilgilidir ve toplum tarafından kadına atfedilen görevler, beklentiler, konumlar gibi kavramların bütünüdür (Yalçın, 2024, s. 1127). Dünyanın neresinde olursa olsun, kadına yönelik şiddetin farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde benzer özellikler göstermesi de çoğunlukla toplumsal cinsiyet rollerine ve ataerkil aile yapısının dinamiklerine bağlanmaktadır (Dindaş, 2008, s. 3).

3. HİKÂYE TÜRÜ ve TOPLUMSAL YAPI İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Edebî bir tür olarak hikâye, “*gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü*” olarak tanımlanmaktadır (TDK, Güncel Türkçe Sözlük). Bulgar Dili Sözlüğü ise “*bir hadi-senin, bir olayın, görülen, duyulan, yaşanan veya kurgulanan bir şeyin sözle iletilmesi, anlatım*” ve “*edebi bir karakterin hayatın-daki bir olayı anlatan, nesir türünde kısa bir edebi eser.*” olarak tanımlamaktadır (Reçnik na Bılgarskiya Ezik).

Hikâye türünün Bulgar Edebiyatı’nda bir nesir türü olarak ortaya çıkması 19. yüzyıla dayanır ve Bulgar Edebiyatı’nın en yaygın nesir türü olarak ilk sırada bulunmaktadır (Zafer, 2021, s. 189) Bulgar Edebiyatı’nda hikâye türü hacim bakımından uzun ve kısa olmalarına göre “hikâye” (razkaz) ve “uzun hikâye” (povest) olarak sınıflandırılmaktadır. Hikâye, romandan daha kısa, uzun hikâye ise hacim bakımından hikâye ile roman arasında yer alan anlatımlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Peçnik na Literaturnite Termini). Bulgar yazarlar tarafından hikâye türünde verilen eserler, Bulgar Edebiyatı’nın eski, yeni ve çağdaş olmak üzere üç ad altında sınıflandırılan dönemleri arasında Yeni Bulgar Edebiyatı döneminde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde insan hakları, özgürlük ve köy hayatı gibi alanları konu alan hikâye türünde eserlere rastlanmaktadır (Panteley, Karolev, & Tsanev, 1970, s. 277)

Elin Pelin (1877-1949) de Bulgar Edebiyatı’nın Yeni Bulgar Edebiyatı döneminde varlık göstermiş önemli bir yazardır. İlk eserlerini 1985 yılında veren ve geniş bir eser yelpazesi bulunan Pelin, yaşamı boyunca tecrübe ettiği olayları eserleri aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Bu aktarımı yaparken yarattığı karakterlerin çokça konuşması, anlatımda sade ve akıcı bir dil kullanımı edebî yaratıcılığının en belirgin özellikleridir (İgov, 2010, s.503) Pelin aynı zamanda, eserlerinde gerçeklik ve

eleştirel gerçeklik akımlarını kullanmış (Panteley, Karolev, & Tsanev, 1970, s. 773), insan hakları, ataerkil aile yapısı, toplumun ahlakî değerleri ve toplumsal çarpıklıklar gibi konulara sıklıkla yer vermiştir (Ergenç, 1996, s. 68).

Edebî metinler, içinde doğduğu toplumun bir yansıması olan yaratımlardır. Edebî eserlerin sınırlarını çizmek ve işlev me-kanizmalarını kesin çizgilerle belirlemek zorlu bir çabadır. Edebî eser, yazarı ve yazarının içinde doğduğu toplumun dinamikleri ile iç içe geçmiş bir yapıdadır. Bu bağlamda kaleme alınan edebî eserleri, hangi türde olursa olsun, toplumun günlük yaşamından ve tarihsel geçmişinden ayrı tutmak mümkün değildir (Kösemihal, 1964, s. 26) Edebî eserler, malzemesi olduğu toplumun maruz kaldığı her türden olguyu sahip olduğu tür özellikleri kapsamında yeniden oluşturur ve yazarının öznel duygu ve düşüne süzgecinden geçirerek bir kaynak niteliğinde ortaya koyar (Yazıcı, 2021, s. 42-43). Öner'in aktardığı, Franco Moretti'nin “*Edebi metinler, retorik ölçütlere göre örgütlenmiş tarihsel ürünlerdir*” ifadesi bu görüşü destekler niteliktedir (Öner, 2022, s. 339). Edebî metinler, yazıldığı dönemin sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik vb. gibi pek çok alanı ile doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkileşim içindedir ve “*Her sanatçı, ister istemez kendi çağının türküsünü söyler. Veya eskiden söylenmiş türkülerini tekrarlar*” (Yazıcı, 2021, s. 44).

4. İNCELEME

Elin Pelin tarafından 1905 yılında kaleme alınmış olan “*Nena Gelin*” adlı hikâyenin çalışmada temel kaynak olarak kullanılan basımı 1959 yılında Sofya’da “*Elin Pelin Seçilmiş Hikâyeler*” adı ile yayınlanmıştır. Türkçeye çevirisi Y. Kerimov tarafından yapılan kitapta Elin Pelin’e ait 22 hikâye yer almaktadır (Elin Pelin Seçilmiş Hikayeler, 1959).

Disiplinlerarası olarak şiddet eylemini ele alan çalışmalar şiddeti uygulayan ve şiddet eylemine maruz kalan kişiler üzerine

yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalarda şiddete maruz kalan kişiler arasında fizikî bakımdan güçsüz olan kadınlar, çocuklar ve yaşlılar ilk sıralarda yer aldığı (Sol, 2017, s. 261), şiddet eylemine en sık maruz kalanların da kadınlar olduğunu görülmektedir (World Report on Violence and Health, 2002). Kadınların şiddet eylemine maruz kalan kişiler arasında bulunduğu ilk sıra, “*Nena Gelin*” adlı eserin ana konusunu oluşturmakta ve kadına yönelik şiddetin tablosunu son derece çarpıcı ve çıplak bir şekilde gözler önüne sermektedir. Dönemin koşulları, kadına yönelik gerçekleştirilen şiddete karşı duyarsızlık ve kadının çaresizliği son derece etkili bir anlatımla sunulmaktadır.

Çalışmanın ana kaynağı olan “*Nena Gelin*”, hikâye türünde yazılmış bir eserdir. Hikâye, anlatma esasına dayalı bir edebî türdür ve bir olay üzerine kuruludur. Bu bağlamda hikâye türünün başat unsuru olay örgüsüdür. Olay örgüsünün kurgulanmasında ve olayın daha gerçekçi bir yapıda sunulmasında şahıs kadrosu kullanılır. Olaylar, şahıs kadrosu arasında gelişen ilişkiler bağlamında gelişir. Şahıs kadrosunda iyi-kötü, varlıklı-yoksul vb. gibi karşıt özelliklere sahip karakterler bulunur ve bu karakterler arasında yaşanan çatışma hikâyenin entrik yapısını oluştur (Çetişli, 2009, s. 59). Şahıs kadrosunda yer alan karakterler, tek zincirli, çok zincirli veya helezonik olmak üzere üç farklı yöntem ile oluşturulan olay örgüsü içinde zaman ve mekân aracılığıyla olayın okuyucuya aktarımını sağlar (Aktaş, 1991, s. 76-77). Şahıs kadrosu, olay örgüsü içinde yer aldıkları konum doğrultusunda asıl karakter, karşı güç, yönlendirici karakter, yardımcı karakter, yazarın sözünü emanet ettiği karakter ve/veya fon karakter/figüranlardan oluşur (Çetin, 2011, s. 165).

“*Nena Gelin*” adlı eserin olay örgüsü, sonbaharda sabahın erken saatlerinde bir kadının sokakta yardım çığlıkları atarak koşması ile başlamaktadır. Kadının muallime, muhtar yardımcısına, kâtime ve papaza gitmesi ile devam eden düğüm bölümü, Ne-na’nın eve dönmesi ile son bulmaktadır. Tek zincirli olay

örgüsü-nün kullanıldığı hikâyede, asıl karakter kocasının şiddetine uğra-mış, olay örgüsünün serim, düğüm ve çözüm bölümlerinin oluşu-munda birinci derecede rol oynayan Nena adlı kadındır. Nena'nın kocası, muhtar yardımcısı, kâtip ve papaz, çatışmanın ortaya çık-ması ve entrik yapının oluşmasında yer alan karşıt güç konumun-daki karakterlerdir. Asıl karakter olan Nena'nın yolda karşılaştığı komşular ve kadınlar ise diğer karakterlerin olay örgüsü içindeki hareketlerinin aktarımının sağlanması konusunda yer alan yardımcı karakterlerdir. Yalnızca adı geçen ancak olay örgüsünde yer almayan muallim, Nena'nın karşılaştığı çocuklar ile manda ise zaman ve mekân unsurlarının daha gerçekçi bir şekilde aktarılması bakımından sosyal ortamın bir parçası olarak belirlenmiştir. Olay örgüsünün geçtiği ana mekân köydür. Olay örgüsü içinde olayın okuyucuya aktarılmasında sokak, mektep ve mektep avlusu, muhtar yardımcısının evinin avlusu, belediye binasında kâtibin odası gibi alanlar kullanılan diğer yardımcı mekanlardır. Olayın geçtiği tarihin açıkça belirtilmediği, ancak bir sonbahar mevsiminde geçtiği ve sabahın erken saatleri olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Hikâyede ana konunun kadına yönelik şiddet ve şiddet karşısında tepkisiz kalınmasına odaklanmış olması nedeniyle, şahıs kadrosunun tanıtımı, mekanların tasviri, doğa betimlemeleri gibi ayrıntılara yer verilmediği görülmektedir.

5. BULGULAR

Bu çalışmada, evrensel bir sorun olan kadına yönelik şiddet olgusu, Bulgar Edebiyatı'nın bir ürünü olan "*Nena Gelin*" adlı eserde yer alan ifade ve durumlar bağlamında ele alınmış ve içerik çözümleme yöntemi kullanılarak örneklerle açıklanmıştır. Ana kaynaktan alınan örnekler aslına bağlı kalınarak verilmiş, büyük-küçük harf yazımları, yazım yanlışları ve devrik cümleler değiştirilmemiştir (Elin Pelin Seçilmiş Hikayeler, 1959).

Hikâye, “*Bir güz sabahı erkenden köy içine acı bir kadın feryadı yayıldı.*” giriş cümlesi ile başlamakta, “*Niçin dövmiyeyim? Karım değil mi? Benim karım!...*” ifadeleri ile devam etmektedir (Pelin, 1959, s. 154). Hikâyenin ilk cümlesi, kadına yönelik şiddetin soğuk yüzü ile okuyucuyu baş başa bırakmaktadır. Hikâyenin asıl karakteri olan Nena, kocasının fiziksel şiddetine maruz kalmış bir kadındır. Olay örgüsü Nena’nın uğradığı fiziksel şiddet sonucu görünüşünde meydana gelen değişimlerin betimlenmesi ve kadının yardım feryadı ile başlamaktadır. Yüzü gözü kanlar içinde sokakta koşan Nena’nın çığlıkları, yalnızca kadının çaresizliğini değil, şiddetin bir kadını getirdiği son derece kırılğan hali de gözler önüne sermektedir:

(Nena) “*...çıldırılmış gibi, yalınayak, başıkabak, saçları karmakarışık bir halde, sokakta koşuyordu. Yüzü gözü, elleri kan içindeydi. Başının bir yerinden fışkıran kan, solgun yüzünden aşağıya, kirli koynuna doğru süzülüyordu. Nena koşuyor, göz yaşlarından boğulan korkunç sesiyle acı acı feryad ediyor ve kar-şı gelene:*

- Komşulaaar, yetişin, ezdiler beni! Kocam dövdü! Sağlığını aldı! Allah da onun canını alır inşallah! diye bağıırıyordu.” (Pelin, 1959, s. 154).

Hikâyede olay örgüsü temel olarak, asıl karakter olan Ne-na’nın yaşadığı fiziksel şiddet ve sonrasında gelişen olaylar üzeri-ne kurulmaktadır. Ancak hikâyede fiziksel şiddete maruz kalan ya da şiddeti bir tehdit unsuru olarak gören tek kadının Nena olmadığı anlaşılmaktadır. Nena’nın yardım istemek üzere muhtar yardımcısı olan Simon’a gittiği sırada Simon tarafından karısına yönelik sarfedilen sözler buna kanıt olarak gösterilebilir:

“Simonun karısı ev kapısından başını uzatmış, ürkek ürkek bakıyordu. Simon amca, içeri girmesi için karısına göz etti ise de, karısı anlamazdan geldi, bakmaya devam etti.

Kocası bir kere daha sert sesle:

- *Gir içeri, sen de odunu yemiyessin, diye bağırdı.*" (Pelin, 1959, s. 155).

Asıl karakterin, kocasından şikâyetçi olmak ve dilekçe vermek üzere belediye binasına gitmesi ile karşıt güçlerden biri olan kâtip okuyucu ile tanıştırılmıştır. Panayot efendi olarak adlandırılan kâtip, Nena'nın beklediği desteği vermeyerek onu papaza gönderse de şiddet sebebiyle oluşan yara ile ilgilenen ve pansuman yapan tek kişi olmuştur:

"Kâtip, Nenayı kalem odası önünde karşıladı.

- *Ne var, gelin? diye sordu.*

Kâtip geceyi kalem odasında geçirmişti. Elini yüzünü henüz yıkamış, peşkirle siliniyordu.

Nena her sözün sonunu uzatarak tıpkı, şarkı söylercesine dert yanmıya başladı:

- *Kocam, Kolü dövdü beni, Panayot efendi. Onu cezalandırmanız için dilekçe vermiye geldim.*

Panayot efendi peşkiri omuzuna atarak yenlerini ilikleme-ye çalışıyordu. Ciddi bir tavırla:

- *Nerede dilekçen? diye sordu.*

Nena saçları karmakarışık olan başını kâtibin önüne eğdi. Yarasını göstererek:

- *İşte dilekçem, dedi.*

Pıhtılaşan kandan saçları birbirine yapışmıştı." (Pelin, 1959, s. 156).

Fiziksel şiddet görmüş ve sokakta kanlar içinde yardım feryadında bulunan kadının yaşadığı duygusal çöküş ve şiddetin kadınlar üzerinde yarattığı derin yaralar da eserde gözler önüne serilmiştir. Burada fiziksel şiddetin yanı sıra ortaya çıkan psiko-

lojik boyut da net bir şekilde görülmektedir. Şiddet karşısında toplumun duyarsız kalması, kadının daha derin bir çöküş yaşamasına neden olmuştur. Nena'nın çaresizlik dolu ifadeleri, yalnız bırakılmasının verdiği acıyı belirginleştirir niteliktedir:

“İnsanların yürekleri katı ve merhametsizdi. Kimse onun haline varmadı. Kimse teselli etmedi. Yalnız azar ve alay gördü. Hiçbir zaman çıkamıyacağı derin ve karanlık bir pınara düştüğünü zannediyordu. Kederli yüreğinin acısını kimse sormadı. Ağla-mayı kesti. Artık patlak kafasının acısını da duymuyordu. Şimdi kalbindeki yara daha büyüktü, bu yara acıyordu. Bu acı, onun genç ve yıprak endamını bir yumak haline getirmiş, bu yumak içinde acı bir keder denizi haline gelmişti ki, Nena bu denizin dal-gaları arasında boğuluyordu.” (Pelin, 1959, s. 158).

Hikâyede şiddetin toplumda algılanma biçimi ve kadına yönelik şiddet karşısında takınılan tutum bakımından da önemli bilgiler bulunmaktadır. Fiziksel şiddete maruz kalan Nena'nın yaşadığı fiziksel ve psikolojik yaralanma toplum tarafından önemsenmemiş, bir kadının böyle bir olay nedeniyle içine düştüğü duygusal kırılganlık dikkate alınmamıştır. Bu durumun, toplumda oluşan duyarsızlığın ve dayanışma eksikliğinin getirdiği bir empati yoksunluğunun sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu bağlamda kadına yönelik gerçekleşen şiddet olaylarının toplumsal boyutu da son derece önemlidir. Şiddete maruz kalan kadınların içinde bulunduğu çok boyutlu çaresizlik yalnızca bireysel değil, toplumsal bir çarpıklık olarak da ele alınması gereken bir konudur. Hikâyede, şiddete yönelik toplumsal tutum önemli bir eleştiri noktasıdır ve şiddete uğrayan kadının yardım feryadının karşılaştığı kişiler tarafından görmezden gelinmesi, insanların ona acıyarak bakması ve uzaklaşma eğilimleri şiddete karşı duyarsız ve tepkisiz kalındığını göstermektedir:

“İnsanlar korkarak yoldan sapıyor, hayretle bakıyorlar ve ona acıyorlardı.” (Pelin, 1959, s. 154).

“Hâdisenin aslını öğrenmek isteyen insanlar yine yol üstü-ne toplandılar uzaktan uzağa Nenaya bakıyorlar, „tüh!“ lar sa-vuruyorlar, şakalaşıyorlardı. Bir kenara çekip ona teselli verecek merhametli kadınlar bulunduydu da Nena, taşa topaca tutulan yabancı bir köpek gibi büzüliyordu. Bütün dünyada yapayalnız hiç kımıldamadan duruyor kimseye kaldırıp başını bakmıyor, için için inliyordu.” (Pelin, 1959, s. 158).

Fizikî bakımdan güçsüz olan kadının uğradığı şiddet karşısında hem fiziksel güç hem de yaptırım gücü olan kişilere başvurma eğiliminin son derece doğal bir sonuç olarak değerlendirilmesi gerekir. Dönemin şartları ve hikâyenin geçtiği mekân olan köyün yerleşim yapısı göz önünde bulundurulduğunda yetkili konumdaki kişiler muhtar yardımcısı ve papaz gibi temsili figürlerdir. Ancak bu kişiler de kadına yönelik şiddete karşı duyarsız kalmakta, bir yaptırım uygulanmasının ötesinde kadını suçlayıcı ve baskılayıcı ifadelerde bulunmaktadır:

(Muhtar yardımcısı Simon) *“- Sus, sus! Ne de yaygaracısın! Bağırma okadar, dağda bulunmuyorsun ya. Dövmüşse, kocan dövmüş, keyfi tutmuş dövmüş. İsterse döver, isterse okşar, karısı değil misin, dayanacaksın! Dövdüyse, öldürmedi ya!”* (Pelin, 1959, s. 155).

Kadının uğradığı fiziksel şiddet karşısında *“kocan dövmüş.... İsterse döver, isterse okşar, karısı değil misin... Dövdüyse, öldürmedi ya!”* ifadesi son derece dikkat çekici bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ve buna benzer söylemlerin farklı top-lumların kültürlerinde de bulunması ve dile getiriliyor olması muhtemeldir. Bu durum, kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ile ataerkil aile yapısının getirdiği etkenlere bağlanmaktadır. Kadına yönelik şiddetin bir diğer toplumsal boyutu ise şiddete uğrayan kadının kocasına karşı boyun eğmesi gerektiği-

nin dikte edilmesidir. Köy gibi küçük yerleşim yerlerinde insanların birbirini tanınması, dayanışmanın ve komşuluk, arkadaşlık gibi insan ilişkilerinin daha sağlam bir boyutta olması beklenirken, kocasından dayak yemiş bir kadına kimsenin yardım etmemesi ve pek çok kadının da kayıtsız kalması toplumsal çarpıklığın göstergelerinden biri olarak görülmektedir:

“Nena daha fazla durmadı. Tekrar feryada başladı, etrafına yığılan kadınların yanından, yüzlerine bakmadan geçti, ardından savrulan şaka ve istihzalarla papazın evine doğru yürüdü.” (Pelin, 1959, s. 157).

Kocasının şiddetine maruz kalan kadının yardım talebinin boşanma üzerine olmadığı, kocasının şiddet eyleminden vazgeç-mesi için sözlü olarak ikna edilmesi ya da uyarılması ile sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Boşanma işlemleri için papaza başvurmasının söylenmesi üzerine kadının boşanma konusundaki görüşleri aktarılmaktadır. Kadının maddî özgürlüğünün bulunmaması ve çocuklarının bakımını üstlenmesi konusunda yetersizliği toplumsal cinsiyet rolleri bakımından kadının iş gücüne katılımında aksamanın meydana geldiğini göstermektedir:

“- Boşanmak istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum! Onu biraz azarlamanızı, beni artık dövmemesi için biraz akıl ver-menizi istiyorum!

-Eğer dayaktan ötürü mahkemeye verersen onu hapse atacaklar.

Nena yine:

- A-a-a! diye haykırdı. Kapamalarını istemiyorum. Çocuklara kim bakacak? İstemiyorum” (Pelin, 1959, s. 157).

Olay örgüsü içinde yer alan ifade ve söylemler göz önünde bulundurulduğunda, kadına yönelik şiddet olayının ilk defa yaşanmadığı da anlaşılmaktadır. Kadının bu sistematik şiddet karşı-sında boşanmak istememesi hatta kocasının hapse

girme ihtimali sebebiyle şikâyet etme konusunda bile tereddüt etmesi üzerinde durulması gereken bir diğer toplumsal olgudur. Nena'nın boşan-maktan ziyade, kocasının şiddet eyleminden vazgeçmesi için ikna edilmesi, öğütlenmesi gibi daha pozitif yaklaşımları dahi karşılık-sız kalmaktadır. Otorite konumundaki papaz evine geri dönmesi ve kocasından af dilemesi gerektiği söylemektedir:

(Nena) “- *Simon amca, onunla nasıl yaşanır artık! Her gün dayak, her gün dayak, çekilecek şey değil. Demir olsam da-yanamıyacağım. Beni harap edecek.*” (Pelin, 1959, s. 155).

(Papaz) “- *Sus! Sus! Yeter uluduğun. Kocan dövmüş, benim kabahatim ne? Evleninceye kadar aşkınızla köyü altüst ettiniz, şimdi gene bana ağlamaya gelmişsin. Defol! Git, ondan af dile!*

Papaz, Nena'yı elinden tuttu, ayağa kaldırarak kadını ka-pıdan itti.” (Pelin, 1959, s. 158).

Bir arada yaşadığı komşularından, yolda karşılaştığı kişilerden ve köyün yaptırım gücü bulunan temsilî figürlerinden yardım ve destek bulamayan kadın, hikâyenin sonunda çaresiz bir şekilde evine geri dönmüştür. Yaşadığı fiziksel acının üzerine duygusal yaralar da alan kadını, elindeki sopa ile kocası karşılamıştır ve çocuklarını bırakıp gitmekle suçlamıştır. Yaralı kadın, elinde sopa ile duran kocasının önüne düşerek evin yolunu tutmak zorunda kalmıştır:

“Karşıdan, koskoca bir odun elinde kocası Kolü belirdi.

Daha uzaktan haykırmaya başladı:

- Bu kancık daha burada mı? Çocuklarını yüzüstü bırakıp sokaklarda deli gibi gezeceksin, öyle mi?

Nena onu görünce yine feryada ve sayıp dökmeye başladı:

- *Kolü, Kolü, seninle nasıl yaşıyacağız, Kolü! Elâlemden utanmıyorsan, allah'tan bari kork!*

Kolü karısını beliklerinden yakalıyarak darttı:

- *Haydi, yürü eve, elâleme gülecek olma!*

Hızla ileriye itti ve sopa elinde önüne katarak kadını koyun gibi sürdü.” (Pelin, 1959, s. 158).

6. SONUÇ

Edebî eserler, yaratıldığı toplumun sosyal ve kültürel yapısını, inanç ve değerlerini yansıtan hem kurgudan hem de yaşanmış olaylardan beslenen bir mahiyete sahip türlerdir. Çalışmaya konu olan “*Nena Gelin*” adlı hikâye türündeki eser de 1905 yılında kaleme alınmış olmasına rağmen günümüzde de Bulgaristan topraklarında önemini korumaya ve kadına yönelik şiddet bağlamında topluma ayna tutmaya devam etmektedir. 2023 yılının temmuz ayında Bulgaristan’da genç bir kadının eski partnerinin şiddetine maruz kalması neticesinde oluşan farkındalık, eserin yansıttığı kadına yönelik şiddetin ve toplumsal çarpıklığın yüz küsur yıldır devam ettiğini gözler önüne sermektedir.

Kadına yönelik şiddet, hangi türde olursa olsun meydana gelme nedenleri, nasılları ve sonuçları gibi aranması ve cevaplanması gereken çok yönlü sorulara sahip evrensel bir olgudur. Kadına yönelik şiddetin ataerkil aile yapısı, kadına yüklenen toplumsal cinsiyet temelli roller, güçlünün güçsüz olan üzerinde hâkimiyet kurma eğilimi ile buluşması neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Şiddetin güçlü olma durumundan doğduğu ve bu gücün kullanılması ile de hem fiziksel hem de psikolojik bakımdan yıkıcı etkiler yarattığı ortadadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan kadına yönelik şiddet sorununu odağına alan “*Nena Gelin*” adlı eserde, şiddet kadına yönelik ve aile içi şiddet kapsamında gerçekleşmektedir. Kadın,

kocası tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılmasının ardından yaralı bir şekilde yerleşim yerinde bulunan temsilî otoritelere başvurmakta ancak geri çevrilmektedir. Şiddet olayı karşısında köyde yaşayan bazı kadınların Nena'yla alay etmeleri, papazın şiddeti engellemek yerine destekler bir tutum sergilemesi, muhtar yardımcısı, kâtip gibi otorite kabul edebilecek kişiler tarafından kadının görmezden gelinmesi, şiddetin psikolojik boyutunu ve sosyal bir problem olarak nasıl derinleştiğini göstermektedir.

Hikâye, eş olan erkeğin kadını dövme hakkı olduğu yönünde “*döver de sever de*” minvalindeki söylem ve tutumları, şiddete uğrayan kadının toplum tarafından yalnızlaştırılmasını, dışlanmasını ve şiddet karşısında dayanışma eksikliğini ortaya koymaktadır. Eserin incelenmesi, yaygın bir sorun olan ve farklı toplumlarda da benzer özelliklerde kendini gösteren kadına yönelik şiddet eyleminin yalnızca bireysel değil, toplumsal hatta küre-sel bir mesele olduğunu, şiddeti normalleştiren ve destekleyen tutumların bu bağlamda eleştirilmesi gerektiği göstermektedir. Aynı zamanda, yüz küsur yıl önce toplumsal bakımdan bir mesele olarak yazarın dikkatini çeken ve edebî bir esere konu olan kadına yönelik şiddet olgusunun, 2023 yılında Bulgaristan'da yeniden gündeme gelmesi, bu alanda benzer sorunların yaşanmaya devam ettiğinin açık bir göstergesidir. Eserde görülen tutumların aksine Nena, Bulgaristan'da kadına yönelik şiddet bağlamında gerçekleştirilen bir toplumsal farkındalık etkinliğine adını vermiş ve bir tepki niteliğinde birleştirici güç olmayı başaramıştır. Bu çalışmanın farklı toplumların edebî eserlerinde de benzer özelliklerin var olup olmadığının tespiti ve karşılaştırılması yönünde teşvik edici olması, alana katkı sağlaması, aynı zamanda da kadına yönelik şiddet konusunda farkındalık oluşturma yönünde küçük de olsa bir adım olması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (2. b.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Artun, Ü. (1996, Kış-Bahar). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogito*(6/7), 29-36.

Birleşmiş Milletler. (1993). Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>.

Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü. (2021). Cinsiyet Temelli Şiddet Araştırması Raporu. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/GBV_2021.pdf.

Çetin, N. (2011). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.

Çetişli, İ. (2009). *Metin Tahlillerine Giriş 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Deveci, E. S., Açık, Y., Gülbayrak, C., & Tokdemir, M. (2005). Elazığ İl Merkezinde 15-49 Yaş Evli Kadınların aile İçi Şiddete Maruz Kalma Durumları. *Toplum ve Hekim*, 20(3), 229-234.

Dindaş, H. (2008). Kadına Yönelik Eş Şiddetinin Sosyoekonomik Durum ve Yaşam Kalitesi ile İlişkisi. [Yüksek lisans tezi / Selçuk Üniversitesi] <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Edebi Okuma 2023'te Gelin Nena. (2023, Eylül 16-17). (N. B. Bistra Velichkova, Derleyici). <https://kulturni-novini.info/sections/18/news/37619-literaturno-chetene-nevesta-nena-prez-2023>.

Elin Pelin Seçilmiş Hikayeler. (1959). Narodna Prosveta.

Ergenç, L. (1996). *Bulgar Edebiyat Tarihi*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın No:378.

Georgiev, L., Cambazki, H., Nitsolov, L., & Spasov, S. (t.y.). *Peçnik na Literaturnite Termini*. Sofya: Nauka i İz kustvo.

Güncel Türkçe Sözlük. (t.y). Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>.

İgov, S. (2010). *İstoriya na Bilgarskata Literatura*. Sofya: Siela.

Kara, Z., & Uluç, M. A. (2019). Şiddetin Cinsiyeti: Bir Modern Toplum Anksiyetesi. *Şarkiyat*, 11(3), 1566-1581.

Kocacık, F. (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.

Kösemihal, N. Ş. (1964). Edebiyat Sosyolojisine Giriş. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(19-20), 1-37.

Öner, H. (2022). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Mekânın Politikası. *Huzursuz Bir Ruhun Panoraması*. (1. Baskı, 339-351) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkan, A., & Demir, Ü. (2002). Kadın İstismarı. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(1), 87-92.

Özkan, G. (2017). Kadına Yönelik Şiddet - Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 533-564.

Öztürk, I., & Özcan, N. (2024). Aile Yapısı Bağlamında Aile İçi Şiddetin, Kadınların Madde Bağımlılığı Üzerindeki Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 1339-1370.

Panteley, Z., Karolev, S., & Tsanev, G. (1970). *İstoriya na Bılgarskata Literatura 3*. Soyfa: Bılgarskata Akademiya na Naukite.

Pulat, A., & Karacan Işık, S. (2020). Edebi Şiddet: Roman ve Şiddet İlişkisi Üzerine Teorik Bir Değerlendirme. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(37), 1990-2008. doi:10.31576/smryj.661.

Reçnik na Bılgarskiya Ezik. (t.y). <https://rechnik.chitanka.info/>.

Sol, S. (2017). Rumeli Türkülerinde Kadına Şiddetin İzleri. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(7), 258-270.

Tel, H. (2002). Gizli Sağlık Sorunu: Eviçi Şiddet ve Hemşirelik Yaklaşımları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6(2), 1-9.

Tezcan, M. (1996, Kış-Bahar). Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul. *Cogito*(6/7), 105-108.

World Report on Violence and Health. (2002). Geneva. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1.

Yalçın, M. (2024). Kadının Güçlenmesinin Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 1125-1146.

Yazıcı, H. (2021). Edebiyat Sosyolojisinin Bölümleri ve Konuları. *Folklor Akademisi*, 4(1), 40-55.

Zafer, Z. (2021). Başlangıçtan Günümüze Bulgar Öykü Sanatı. *TOBİDER*, 5(2), 188-200.

Zara, A., & İnce, M. (2008). Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.

ORIENTALISM AND OCCIDENTALISM AS BINARY OPPOSITIONS

Mehmet Recep TAŞ¹

1. INTRODUCTION

The concepts of Orientalism and Occidentalism, when considered together, represent two of the most influential frameworks in postcolonial studies and cultural theory. Together, they elucidate the methods by which societies construct, represent, and interpret the concept of the "other" as a means of defining their own identity. At their core, these processes of representation are not neutral or benign; rather, they are deeply embedded in power structures that reflect historical, political, and cultural hierarchies. Edward Said's foundational work, *Orientalism* (1978), provides a crucial intellectual framework for understanding how the West constructed the "Orient" as a category imbued with exoticism, mysticism, and inherent inferiority. Orientalism was not merely a scholarly discourse; it also permeated other domains, including art, literature, politics, and even policymaking. This provided a justification for European imperial expansion into Asia, the Middle East, and North Africa.

Said's analysis is based on the Foucauldian concept of discourse, which posits that power and knowledge are inextricably linked. By examining the ways in which the West has described and portrayed the East, Said revealed a system of representation that has enabled domination through the construction of cultural binaries, including those between rational and irrational, civilised and barbaric, and modern and traditional. These

¹ Doç. Dr., Van YYÜ, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Email: mehmetrecep@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5838-1948.

binaries not only framed how the West viewed the East but also shaped how Eastern societies understood themselves, frequently internalising these representations as an inherent aspect of their colonial condition. Consequently, Orientalism represents not merely an intellectual legacy but an enduring mechanism of cultural hegemony that continues to exert a significant influence on global narratives.

Conversely, Occidentalism emerged as a critical response to the dominance of Western narratives, examining how the concept of the "West" has been constructed through the eyes of non-Western cultures. Although it has been less systematically studied, Occidentalism is nevertheless an important concept for understanding global cultural dynamics. Scholars such as Ian Buruma and Avishai Margalit (2004) have characterised Occidentalism as a discourse that reduces the West to a set of stereotypical attributes, including materialism, decadence, and moral bankruptcy. Such representations frequently emerge in the context of anti-colonial resistance or ideological opposition. They function as a counterpoint to Orientalism but may also exhibit similar tendencies towards reductionism. Consequently, Occidentalism functions within its own structural and perceptual frameworks, shaped by the historical experiences, grievances, and aspirations of the societies that produce it.

The interplay between Orientalism and Occidentalism is a fundamental aspect of the analysis of the construction of cultural identities in relation to one another. While Orientalism has historically been employed by the West as a tool for imperial domination, Occidentalism has, on occasion, been used as a critique of Western hegemony, offering alternative narratives that challenge global power structures. However, both frameworks exhibit a tendency to essentialise the other, reducing complex societies to simplified, monolithic categories. This dynamic demonstrates the complex interrelationship between power, repre-

sensation, and cultural identity. The act of defining the Other often serves to reinforce one's own sense of superiority or victimhood.

The study of these discourses is interdisciplinary in nature, drawing upon a range of disciplines including history, literature, political science and cultural studies. This reflects the pervasive influence of these discourses across a number of different domains. The use of Orientalist tropes is pervasive, evident in a range of historical and contemporary texts and media. These include 19th-century travelogues and colonial propaganda, as well as modern-day films and news media that perpetuate stereotypes of the Middle East as a region of violence and chaos. Similarly, representations of the West have shaped anti-Western ideologies in contexts ranging from anti-imperialist movements to contemporary populist rhetoric. By analysing these frameworks, scholars and practitioners can identify the enduring legacies of colonialism and imperialism, as well as the ways in which they are being challenged and reimagined in the modern world. In the contemporary globalised context, characterised by persistent inequality, the relevance of Orientalism and Occidentalism is more pronounced than ever. The continued prevalence of Orientalist representations serves to underpin a range of problematic attitudes and practices, including Islamophobia, racial profiling, and Western foreign policies that perpetuate neo-colonial attitudes towards the Global South. Similarly, Occidental discourses exert an influence on narratives of anti-Western resistance, particularly in regions that are grappling with the legacy of colonial exploitation and the pressures of modernization. Furthermore, these frameworks intersect with issues of migration, diaspora and cultural hybridity, thereby complicating the binary oppositions that have traditionally defined them.

According to the aforementioned explanations, this chapter seeks to examine these two interrelated discourses in depth,

elucidating their historical origins, theoretical underpinnings, and critical ramifications. The initial section will investigate the genesis and subsequent evolution of Orientalism, analysing its formation in the context of colonial and imperial enterprises and examining the critiques and expansions of this concept by subsequent scholars. Subsequently, the discussion will address Occidentalism, examining its emergence as a counter-discourse and the manner in which it both challenges and reproduces elements of Orientalist thought. By comparing these two frameworks, the chapter will elucidate the shared mechanisms of othering and their implications for cultural identity, power, and representation. Finally, the chapter will consider the continued relevance of Orientalism and Occidentalism in contemporary contexts, particularly in the realms of media, politics, and globalisation. From the enduring stereotypes of the Middle East in Western media to the anti-Western rhetoric in non-Western political discourses, these frameworks continue to shape the way cultures view themselves and others in an interconnected yet deeply unequal world. Through this analysis, the chapter seeks to contribute to a nuanced understanding of how cultural representations function as instruments of power and resistance, reinforcing and challenging global hierarchies in the process.

2. ORIENTALISM (EDWARD SAID, 1978)

Edward Said's *Orientalism* (1978) represents a seminal text in the intellectual history of postcolonial studies. It offers a profound and incisive critique of the ways in which the concept of the 'Orient' has been constructed by Western scholars, writers, and policymakers. Said's work is situated within a critical tradition that challenges the processes through which knowledge is produced, emphasising the role of power in shaping the representation of cultures and societies. Orientalism is not merely an

analysis of cultural stereotypes; rather, it is a comprehensive study of the epistemological and political systems that sustained Western hegemony over the East for centuries.

2.1. Orientalism as a Discourse

Said's principal argument is based on the Foucauldian concept of discourse, which establishes a connection between knowledge and power in the formation of social realities. In his analysis, Said draws upon the works of Michel Foucault, particularly his 1969 book *The Archaeology of Knowledge* and his 1975 text *Discipline and Punish*. He demonstrates how the concept of Orientalism functioned as a discourse that produced a specific form of "knowledge" about the East while simultaneously serving to reinforce Western dominance. Said (1978/2003, p. 40) posits that "knowledge of the Orient, generated out of strength, creates the Orient, the Oriental, and his world." Said asserts that this discourse was not a reflection of reality but rather a constructed framework that served Western imperial interests. By portraying the Orient as exotic, backward, and irrational, Orientalist representations provided a rationale for the colonial enterprise as a civilising mission. As Said observes, the power of Orientalism resided in its capacity to define and delineate the Orient, establishing a hegemonic narrative that informed perceptions and policies. This process ensured that the Orient remained the Other, a static and inferior counterpart to the dynamic and superior West.

2.2. Historical Context: The Colonial Legacy

The concept of Orientalism emerged concurrently with the expansion of European colonialism, particularly during the 18th and 19th centuries. Said traces the genesis of Orientalist thought to the early modern period, when European explorers, missionaries, and traders first encountered the diverse cultures of Asia, the Middle East, and North Africa. Over time, these

encounters gave rise to a corpus of knowledge that codified and categorised the East, often reducing its complexity to a series of simplistic and essentialised traits. The institutionalisation of Orientalism reached its apogee during the zenith of European imperialism. A variety of academic disciplines, including philology, anthropology, and archaeology, were employed to produce comprehensive studies of Eastern languages, religions, and customs. While these studies were ostensibly conducted for purely scholarly purposes, they frequently had direct implications for colonial governance. The 1798 expedition to Egypt by Napoleon exemplifies the dual role of Orientalism as both a scholarly endeavour and a tool of imperial dominance. The team of scientists and scholars assembled by Napoleon produced the monumental *Description de l'Égypte*, a work that documented Egypt's cultural and historical heritage while simultaneously framing it as a site of Western intervention and control (Said, 1978/2003, pp. 83–87).

Said extends his analysis of Orientalism beyond the academic sphere to encompass artistic and literary representations of the East. He posits that Western artists and writers, from painters such as Jean-Léon Gérôme to novelists including Gustave Flaubert, played a pivotal role in perpetuating Orientalist stereotypes. Such works frequently depicted the Orient as a space characterised by sensuality, decadence, and mystery, thereby reinforcing the notion of Eastern societies as fundamentally "other.". Flaubert's portrayal of the courtesan Kuchuk Hanem in his travel writings provides an illustrative example of how Orientalist literature reduced Eastern figures to mere objects of Western fascination and desire. As Said notes, such portrayals were not merely aesthetic but also had significant political implications, influencing the Western public's perceptions of the East and serving to legitimise imperial control (Said, 1978/2003, pp. 156–158).

Although Orientalism has been lauded for its pioneering insights, it has also been the subject of criticism. For instance, Bernard Lewis (1982) accused Said of conflating all Western scholarship on the East with colonial propaganda, whereas Said himself argued that many Orientalists were genuinely committed to understanding and preserving Eastern cultures. Similarly, Aijaz Ahmad (1992) offered a critique of Said, arguing that the latter's work privileged cultural analysis over materialist explanations of imperialism. Ahmad suggested that Orientalism neglected the economic and political structures that underpin colonial domination. Another area of critique focuses on the absence of voices from the East in Said's analysis. While Orientalism provides an account of how the West constructed the East, it offers only limited discussion of how Eastern intellectuals and activists resisted or subverted these constructions. This has prompted some scholars, such as Gayatri Chakravorty Spivak, to advocate for a more nuanced approach that incorporates subaltern perspectives and assesses the agency of colonized peoples in influencing their own narratives.

Notwithstanding the aforementioned critiques, the enduring relevance of Said's work is indisputable. Orientalism continues to serve as a pivotal analytical framework for understanding the persistent influence of cultural stereotypes on global politics and media. In the period following the events of 9/11, for example, Orientalist tropes have been reintroduced in Western representations of the Middle East as a region characterised by ongoing conflict and terrorism. Such stereotypes are frequently employed in films, television programs, and news media, resulting in the presentation of a homogenised image of the Islamic world that obscures its diversity and complexity. Furthermore, Said's analysis of the relationship between knowledge and power has informed a multitude of academic disciplines, including international relations and cultural studies. By elucidating

the ideological foundations of cultural representation, Orientalism has prompted critical investigations into other forms of domination, including those based on gender and race. Furthermore, it has prompted scholars to examine their own positionalities, underscoring the importance of reflexivity in the generation of knowledge.

2.3. Orientalism as a Western Construct for Defining and Controlling the "Orient"

At its core, Edward Said's *Orientalism* elucidates the manner in which the West constructed a reductive and distorted image of the "Orient" to serve its own ideological and political purposes. This process of constructing the "Orient" was not merely descriptive; rather, it was deeply prescriptive, functioning as a tool for defining and controlling non-Western societies. Said posits that Orientalism constituted "a Western style for dominating, restructuring, and having authority over the Orient" (Said, 1978/2003, p. 3). This representation characterised the East as an exotic, backward, and monolithic entity, in stark contrast to the rationality and progressiveness attributed to the West.

The binary opposition between the "Orient" and the "Occident" constitutes a fundamental tenet of Orientalist discourse. In this context, the Orient was depicted as the cultural "other" of the West, representing qualities that were perceived as antithetical to Western norms. As Said observes, the Orient was frequently portrayed as "irrational, depraved, childlike, and 'different'" (Said, 1978/2003, p. 40), thereby establishing a dichotomy whereby the European is characterised as rational, virtuous, mature, and "normal." This dichotomy served to reinforce the West's self-image as superior while simultaneously justifying its intervention in and domination of the East. The portrayal of the Orient as an exotic and mysterious land was a pervasive phenomenon in Western literature, art, and scholarship. From the ro-

manticised portrayals of harems and deserts in European paintings to travelogues that emphasised the "strangeness" of Eastern customs, these representations created an imagined geography that bore little resemblance to the complex realities of Eastern societies. As Rana Kabbani (1986) notes, these depictions were "fantasies that fed into the imperial project, presenting the East as a place to be conquered and consumed" (p. 6).

2.4. Orientalism as a Tool of Control

The construction of the Orient was not merely a matter of cultural representation; it also had concrete political and economic implications. The conceptualisation of the Orient as a stagnant and incapable of self-governance entity provided the ideological foundation for European colonialism, as espoused in Orientalist discourse. The invasion of Egypt by Napoleon in 1798 serves as a case in point. Said posits that Napoleon's campaign was not merely a military undertaking; it was also a cultural one, as evidenced by the extensive studies he commissioned on Egypt's history, geography, and culture. These studies were collated in the comprehensive *Description de l'Égypte*, which was employed to substantiate French dominance over the region. Egypt was portrayed as a locale in dire need of Western modernisation and control (Said, 1978/2003, pp. 83–87).

Similarly, British colonial administrators in India drew upon Orientalist scholarship to justify their rule. The work of scholars such as William Jones, who is credited with founding the field of Indology, presented Indian culture as ancient and unchanging, thereby implying that British intervention was necessary to bring about progress and reform. As Gauri Viswanathan (1989) observes, the study of Indian languages and texts was frequently conducted with the explicit intention of facilitating colonial governance (p. 23).

2.5. The Institutionalization of Orientalism

Furthermore, Said underscores the function of institutions in sustaining Orientalist discourse. Universities, museums and colonial administrations were instrumental in the production and dissemination of knowledge about the Orient. However, this knowledge was not neutral; rather, it was deeply implicated in the power dynamics of imperialism. As Said states, Orientalism was "an academic and imaginative enterprise as well as a projection of Western political will to govern distant lands" (1978/2003, p. 13).

The institutionalisation of Orientalist knowledge ensured its longevity and influence. By categorising Eastern societies as objects of study, Western scholars effectively denied them the agency to represent themselves. This process of "speaking for" the Orient served to reinforce the power imbalance between the colonisers and the colonised. As Homi K. Bhabha (1994) notes, such representations created a "fixed reality" of the Orient that obscured its diversity and dynamism (p. 101).

One of Said's most significant contributions is his critique of the relationship between knowledge and power. In his analysis, Said draws on the insights of Michel Foucault to argue that the production of knowledge about the Orient was inextricably linked to the exercise of power over it. In this sense, Orientalist discourse was not merely reflective; it was constitutive, shaping the very realities it purported to describe.

For example, Orientalist texts frequently portrayed Eastern societies as inherently despotic, underscoring the purported oppressive nature of their political systems. This narrative not only provided a rationale for Western intervention but also obscured the ways in which colonial rule itself relied on authoritarian practices. As Said (1978/2003) notes, Orientalism not only creates but also maintains the dichotomy between the ruler and

the ruled, thereby ensuring that the West remains the arbiter of the East's destiny.

In conclusion, Orientalism was not merely a mode of representation; rather, it was a strategy employed to assert and maintain Western dominance over the East. The construction of the Orient as the 'Other' served to reinforce the cultural and political hierarchies that underpinned imperialism. As Said's work illustrates, these constructions were deeply embedded in Western culture, influencing perceptions and policies that continue to have repercussions in the present day. The enduring legacy of Orientalism serves as a reminder of the significant influence of representation on global power dynamics and the crucial need for a critical examination of the narratives that perpetuate inequality.

2.6. Key Themes in Orientalism: “Othering,” Exoticism, and Cultural Representation

The enduring influence of Orientalism lies in its ability to expose and critique key themes central to Western perceptions of the East. Among these, “othering,” exoticism, and cultural representation are pivotal, as they underscore the mechanisms through which the Orient was conceptualized and controlled.

2.6.1. Othering

One of the core concepts in the field of Orientalism is the process of "othering," which can be defined as a discursive strategy that creates and enforces a binary opposition between the West and the East. This process establishes the Orient as a fundamentally distinct entity, frequently perceived as inferior to the Occident. As Edward Said observes, the Orient has played a pivotal role in shaping the conceptualisation of Europe (or the West) as its antithesis, encapsulated by Said (1978/2003, p. 1–2) as 'an image, idea, personality and experience'. By portraying

the Orient as irrational, emotional, and primitive, Orientalism served to reinforce the West's self-image as rational, disciplined, and advanced.

This binary construct served both ideological and political functions, providing a rationale for imperial domination. The concept of the "subaltern," as elucidated by Gayatri Chakravorty Spivak (1988), further illuminates this dynamic. It demonstrates how Orientalist discourse denied agency to the colonized by speaking on their behalf rather than allowing them to represent themselves. The act of othering thus served to perpetuate power imbalances, rendering the Orient a passive object of Western intervention and knowledge production.

2.6.2. Exoticism

A further prominent theme is that of Exoticism, which involves the romanticisation and fetishisation of the Orient as a mysterious and alluring realm. This theme is evident in Western art, literature and travel narratives, which frequently depicted the East as a place of sensuality, decadence and timelessness. As Rana Kabbani (1986) posits, such portrayals "transformed the East into an aesthetic playground for the Western imagination, where cultural differences were reduced to spectacles of exotic charm" (p. 12).

The concept of exoticism had both aesthetic and political implications. By portraying the Orient as a land of mystery and danger, Western discourse constructed Eastern societies as lacking the capacity for self-rule, thereby legitimising colonial domination. The "exotic" functioned as a double-edged sword, simultaneously attracting and repelling Western audiences. It drew them to the East, while simultaneously reinforcing stereotypes of its supposed backwardness and dependency.

2.6.3. Cultural Representation

The theme of cultural representation in Orientalism demonstrates how the West constructed and disseminated distorted images of the East. These representations, produced through literature, art, and academic scholarship, were not objective reflections; rather, they were ideologically driven constructs. As Homi K. Bhabha (1994) elucidates, such representations frequently resulted in the creation of "fixed and knowable" identities for the colonised, thereby erasing the complexities and diversities inherent to their cultures (p. 67).

By way of illustration, British colonial administrators in India characterised Indian culture as ancient and unchanging, thereby ignoring the dynamic and evolving nature of Indian society. Similarly, French representations of the Middle East frequently emphasised religious fanaticism and despotism, thereby obscuring the region's rich intellectual and cultural traditions. Such simplistic portrayals served to reinforce Western superiority while simultaneously denying Eastern societies the capacity to define themselves.

The interplay of these themes – othering, exoticism and cultural representation – demonstrates the multifaceted nature of Orientalist discourse. The West established a dichotomy that justified its own dominance by othering the East. The concept of exoticism served to enhance the allure of this dynamic, creating a spectacle that commodified Eastern cultures while reinforcing their supposed inferiority. Concurrently, these constructs were institutionalised through the embedding of cultural representation in systems of knowledge that shaped global perceptions of the East.

As Said (1978/2003) emphasises, Orientalism is not merely a 'negative' depiction of the Orient; rather, it is a 'structured set of ideas' that operates to maintain Western dominance (p. 6).

These themes continue to be pertinent in contemporary discussions of cultural representation, thereby demonstrating the enduring impact of Orientalist thought on global power dynamics.

2.7. Historical Context of Orientalism

The genesis of Orientalist discourse is inextricably linked to the historical contexts of European colonialism and imperialism. As European powers expanded their empires during the 18th and 19th centuries, Orientalism emerged as a framework for interpreting, representing, and ultimately dominating the peoples and cultures of Asia, the Middle East, and North Africa. In his 1978/2003 work, *Orientalism*, Edward Said situates this discourse within the context of the broader imperial project, emphasising the interweaving of cultural representations with the exercise of political and economic control. The genesis of Orientalist discourse can be traced to the efforts of European powers to comprehend and administer their colonial territories. The process of colonisation necessitated not only military conquest but also the establishment of intellectual frameworks that would justify and sustain imperial rule. As Said (1978/2003) elucidates, Orientalism constituted "a system of knowledge" that constructed the East as the West's inferior counterpart, thereby rationalising the domination of non-European societies (p. 6).

This construction of the Orient was inextricably linked to the political and economic aspirations of colonial powers. To illustrate, the British colonial administration in India was heavily reliant on Orientalist scholarship to govern the subcontinent. British officials, such as William Jones, who established the Asiatic Society of Bengal in 1784, undertook the study of Indian languages, legal codes and religious texts with the objective of creating a corpus of knowledge that would facilitate colonial governance. However, this knowledge was selective and

often distorted, focusing on aspects of Indian culture that aligned with Western preconceptions while ignoring its diversity and complexity (Viswanathan, 1989).

2.8. 18th- and 19th-Century European Literature, Art, and Scholarship

European literature, art, and scholarship of the 18th and 19th centuries constituted a seminal influence in the perpetuation of Orientalist imagery. Colonial narratives, travel writings, and paintings frequently depicted the East as a land of sensuality, decadence, and timelessness. Such representations were not objective; rather, they reflected and reinforced the power dynamics inherent to imperialism.

In literature, works such as Gustave Flaubert's *Salammbô* and Edward William Lane's *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians* depicted the Orient as exotic and mysterious, offering Western readers a romanticised and often sexualised view of Eastern societies. As Rana Kabbani (1986) observes, these texts were "fantasies that stripped the Orient of its political and historical reality, reducing it to a space of imagination and desire" (p. 14).

Similarly, Orientalist art placed emphasis on the exoticism and otherness of the East. Painters such as Jean-Léon Gérôme and Eugène Delacroix created highly detailed and visually appealing scenes of harems, bazaars, and deserts, which resonated with Western fantasies about the Orient. These paintings, frequently devoid of any political context, presented the East as a spectacle to be consumed by European audiences. As Linda Nochlin (1989) posits, such works "reflected the West's desire to possess and control the East, both symbolically and materially" (p. 37).

Furthermore, scholarship played a role in the formation of Orientalist discourse. A great many studies on Eastern languages, history, and culture were produced by institutions such as the Société Asiatique in France and the Royal Asiatic Society in Britain. While these studies advanced Western understanding of the Orient, they also positioned it as an object of study, thereby denying Eastern societies the agency to define themselves. This approach, as Said (1978/2003) notes, enabled the Orient to be known in ways that were aligned with Western interests and imperatives (p. 42).

2.9. Role of Orientalism in Shaping Western Policies and Attitudes

The concept of Orientalism had implications extending beyond cultural representations; it also had significant implications for Western policies and attitudes towards Asia, the Middle East, and North Africa. By portraying Eastern societies as backward and incapable of self-governance, Orientalist discourse provided a moral justification for colonial intervention. As Said (1978/2003) observes, the Orient was not merely a reflection of Europe's distant past; it was also a political entity whose future could be shaped by the West (p. 74).

For example, British policies in India frequently drew upon Orientalist assumptions about Indian society as static and stratified. These perceptions informed the implementation of legal and administrative reforms that served to reinforce colonial authority while simultaneously marginalising local practices and institutions. Similarly, French colonial administrators in Algeria employed Orientalist imagery to portray Algerians as primitive and unruly, thereby justifying the imposition of French "civilization" (Harrison, 1988).

In the Middle East, Orientalism influenced Western attitudes towards Islam, which was frequently depicted as a rigid and oppressive religion. These stereotypes informed the formulation of policies that sought to undermine Islamic institutions and promote Western-style modernisation. As Zachary Lockman (2004) posits, such policies were "rooted in Orientalist assumptions that framed Islam as incompatible with progress and democracy" (p. 92).

A consideration of the historical context of Orientalism reveals its deep entanglement with the power dynamics of colonialism and imperialism. The construction of the East as a space of difference and inferiority through Orientalist discourse, as evidenced in literature, art, and scholarship, served to legitimise Western domination. Such representations not only shaped cultural perceptions but also informed policies that had enduring consequences for the societies they targeted. By examining these historical roots, we gain a deeper understanding of how Orientalism continues to exert a significant influence on global power relations in the present era.

3. OCCIDENTALISM AS A COUNTER-DISOURSE

Whereas Orientalism sought to define and dominate the East through cultural representations and knowledge systems, Occidentalism emerged as a counter-discourse that challenged these constructions. Occidentalism, as a postcolonial theory-based discourse, reverses the conventional perspective by offering a critique of and a deconstruction of the West's cultural and ideological hegemony. This section examines Occidentalism as a theoretical framework and explores its significance in resisting Orientalist representations and reasserting the agency of colonised societies.

Occidentalism is frequently regarded as a response to the Eurocentric perspectives inherent to Orientalism. However, its origins are complex and encompass a range of factors, including intellectual, political, and cultural dimensions. The concept of Occidentalism gained prominence in the latter half of the 20th century, particularly within the field of postcolonial studies. Although initially employed to delineate pejorative perceptions of the West in non-Western contexts, the term has since expanded to encapsulate a more encompassing critique of Western dominance and its associated cultural constructs (Buruma & Margalit, 2004).

In contrast to Orientalism, which presents a fixed and monolithic representation of the East, Occidentalism aims to reveal the underlying biases and contradictions inherent in Western cultural narratives. It challenges the assumption of universality in Western thought, demonstrating how these ideas frequently result in the marginalisation of non-Western perspectives. As Chen Xiaomei (1995) observes, Occidentalism is "not merely an inversion of Orientalism but a critique of the universalist claims that sustain Western hegemony" (p. 9).

One of the principal characteristics of Occidentalism is its inversion of the Orientalist perspective. By subjecting the cultural, political and economic systems of the West to close scrutiny, Occidentalism reveals the inequalities and hypocrisies that are embedded within Western ideologies. This critique frequently concentrates on matters such as colonialism, capitalism and modernity, which are pivotal to the Western endeavour to exert global domination. For example, scholars such as Frantz Fanon (1963) and Aimé Césaire (2001) have employed Occidental frameworks to critique the dehumanising effects of colonialism. In *The Wretched of the Earth*, Fanon examines the ways in which colonialism relied on violence and psychological oppression to maintain its power. He argues that in order to ac-

hieve liberation, the colonised must reject Western paradigms. Similarly, Césaire's Discourse on Colonialism draws attention to the moral and ethical inconsistencies of European colonial powers, demonstrating how their assertions of 'civilising missions' were in fact a veil for exploitative practices.

Additionally, postcolonial writers and artists have contributed to this critique by offering alternative narratives that deconstruct Western myths. In his 1958 novel *Things Fall Apart*, for instance, Chinua Achebe reclaims African history and culture from the distortions imposed by colonialism, offering a nuanced portrayal of pre-colonial Igbo society. Such works serve to demonstrate the capacity of non-Western voices to assert their agency, thereby challenging the dominance of Western epistemologies.

3.1. Decolonization and the Assertion of Non-Western Identities

The concept of Occidentalism is inextricably linked to the broader processes of decolonisation, both political and cultural. In the mid-20th century, as colonies gained independence, there was a parallel intellectual movement aimed at dismantling the cultural legacies of imperialism. This movement aimed to redefine national and cultural identities in a manner that resisted the paradigms of the West. The concept of "decolonising the mind," as put forth by Ngũgĩ wa Thiong'o, serves to illustrate the importance of reclaiming cultural and linguistic autonomy. In *Decolonising the Mind, In The Politics of Language in African Literature* (1986), Ngũgĩ posits that colonialism not only subjugated nations politically but also imposed Western languages and cultural values, thereby eroding indigenous identities. In this context, Occidentalism serves as a means of reaffirming these identities and resisting cultural homogenisation.

In the context of contemporary discourse, Occidentalism remains a prominent analytical tool for examining global power dynamics. It calls into question the underlying assumptions of Western superiority that inform international relations, economic systems, and cultural exchanges. For instance, the concept of Occidentalism has been employed to examine the consequences of globalisation, demonstrating how Western-led globalisation frequently perpetuates inequalities and marginalises non-Western perspectives (Said, 1993).

Furthermore, Occidentalism prompts the examination of the prospective trajectory of cultural dialogue. As Xiaomei (1995) emphasises, the objective of Occidentalism is not to replace one hegemonic narrative with another, but rather to create spaces in which multiple voices and perspectives can coexist (p. 12). This pluralistic approach highlights the necessity of mutual respect and understanding in a postcolonial context.

3.2. Key Debates and Critiques

The concepts of Orientalism and Occidentalism have been the subject of considerable debate and critique within the academic community, reflecting their continued relevance and complexity in the field of postcolonial studies. These discussions focus on the limitations, reinterpretations, and applicability of these frameworks in contemporary contexts. This section examines the principal critiques of Orientalism and Occidentalism, addressing issues such as essentialism, oversimplification, and the evolving dynamics of global power.

3.2.1. Critiques of Orientalism

Edward Said's *Orientalism* (1978/2003) has been identified as a foundational text in the field of cultural politics, particularly in relation to imperialism. Nevertheless, the work has also been subjected to criticism from a number of scholars who have questioned both its scope and its implications.

One significant criticism levelled at Said's work is that it displays a tendency towards essentialism in its analysis. Although Orientalism offers a critique of the West's essentialist representations of the East, some scholars have argued that Said inadvertently perpetuates an essentialist binary between the West and the East. As Dennis Porter (1983) notes, Said's work "risks homogenising both the Orient and the Occident, reducing complex and diverse regions to simplistic categories" (p. 151). This critique emphasises the necessity for a more nuanced approach that is able to recognise and account for the internal diversity that exists within both Western and Eastern cultures.

A further critique concerns the historical and geographical scope of Orientalism. Scholars such as Aijaz Ahmad (1992) argue that Said's focus on the Middle East and North Africa overlooks other regions affected by Orientalist discourse, including South Asia and East Asia. Furthermore, Ahmad challenges Said's approach by underscoring the significance of economic and material elements in colonialism. He urges a more comprehensive integration of Marxist perspectives into the analysis of imperialism (p. 221).

Said's focus on textual analysis has also been the subject of criticism for its failure to acknowledge the agency of the colonised. While Orientalism examines the construction of the East by the West, it offers only limited insight into the ways in which Eastern societies resisted or subverted these representations. As Lisa Lowe (1991) observes, Said's emphasis on the production of knowledge by Western institutions leaves little room for exploring the counter-narratives and contestations emerging from the colonised.

3.2.2. Critiques of Occidentalism

Occidentalism, as a counter-discourse, has been both lauded and critiqued for its approach to deconstructing Western dominance. While it provides an indispensable framework for contesting Orientalist discourses, it has also encountered challenges pertaining to its theoretical and practical ramifications.

One criticism of Occidentalism is that it may inadvertently serve to reinforce, rather than dismantle, the binary logic of Orientalism. By portraying the West as a monolithic entity, Occidentalism risks reproducing the very essentialist frameworks it seeks to challenge. Buruma and Margalit (2004) caution that "Occidentalism, in its most extreme manifestations, can mirror the reductionism of Orientalism, portraying the West as a monolithic entity responsible for oppression and corruption" (p. 13).

A further critique concerns the political utilisation of Occidental narratives. In certain instances, Occidentalism has been co-opted by authoritarian regimes or nationalist movements to justify anti-Western policies. As Xiaomei Chen (1995) observes, "Occidentalism can be employed as a means of justifying exclusionary practices, transforming a critical framework into an instrument of cultural isolation" (p. 15). This gives rise to questions concerning the ethical and political aspects of counter-discourses in a globalised world. A third area of critique concerns the applicability of Occidentalism in contemporary contexts. In the context of the increasing interconnectedness of cultures and the rise of globalisation, the binary oppositions of East and West are becoming less relevant. Scholars such as Arif Dirlik (1994) posit that Occidentalism must evolve to address the complexities of a multipolar world, where power dynamics are no longer confined to traditional colonial binaries (p. 334).

3.3. The Evolving Dynamics of Power and Representation

Both Orientalism and Occidentalism are shaped by historical contexts, yet they remain relevant in contemporary debates about global power and representation. In the postcolonial era, these frameworks continue to inform discussions about cultural hegemony, identity, and resistance. For example, the concept of Orientalism has been employed to examine the portrayal of the Middle East in the media in the aftermath of 9/11. Scholars such as Jack Shaheen (2001) have documented how Hollywood films perpetuate stereotypes of Arabs as terrorists, thereby contributing to Islamophobia and justifying Western military interventions (p. 21). Similarly, Occidentalism critiques have been employed to examine the West's portrayal of itself as a beacon of democracy and progress, with a particular focus on the inconsistencies evident in its foreign policies and economic practices.

As global interconnectivity increases, the dualities of Orientalism and Occidentalism must evolve to encompass the nuances of transnational identities and hybrid cultures. Homi Bhabha's concept of the 'third space' (1994) offers a valuable framework for transcending these binaries, underscoring the possibility of novel forms of cultural negotiation and collaboration (p. 38). The debates and critiques surrounding Orientalism and Occidentalism underscore their significance as dynamic and evolving frameworks. While both concepts have limitations, they remain essential tools for analyzing the cultural and political legacies of colonialism. By addressing their critiques and exploring their contemporary applications, scholars can continue to refine these frameworks, contributing to a more nuanced understanding of global power and representation.

3.4. Orientalism in Contemporary Media

Edward Said's critique of Orientalism is particularly pertinent in analyzing the ways in which modern media perpetuates stereotypes of the "Orient." Since the late 20th century, the rise of digital media, film, and global news networks has amplified Orientalist representations, often reinforcing Western hegemony over non-Western societies.

The portrayal of Middle Eastern and South Asian communities in Western media frequently echoes the tropes identified by Said (1978). For example, Hollywood films often depict Middle Eastern characters as violent, uncivilized, or oppressive, perpetuating Islamophobia and justifying Western military interventions. Jack Shaheen's *Reel Bad Arabs* (2001) documents this phenomenon extensively, highlighting how such depictions "reduce entire cultures to a single narrative of terrorism and backwardness" (p. 21).

Similarly, news coverage of conflicts in the Middle East, Asia, and Africa often relies on Orientalist frameworks to present these regions as inherently unstable and in need of Western intervention. These narratives reinforce the binary of the rational, progressive West versus the chaotic, primitive East, marginalizing the voices and agency of local populations (Said, 1993).

3.5. Occidentalism and Anti-Western Sentiments

In contrast, Occidentalism continues to shape the ways non-Western societies critique and resist Western influence. This counter-discourse is evident in the rhetoric of anti-globalization movements, nationalist ideologies, and critiques of Western cultural imperialism.

One contemporary example is the rise of anti-Western sentiment in political and social movements across the Global South. Leaders in countries such as China, Russia, and Iran of-

ten use Occidentalizer narratives to critique Western interventionism, framing their own societies as defenders of cultural and political autonomy. As Buruma and Margalit (2004) observe, these narratives often “invert the dichotomy of Orientalism, portraying the West as morally and spiritually bankrupt while celebrating the virtues of non-Western traditions” (p. 25).

In cultural contexts, Occidentalism is evident in the revival of indigenous practices, languages, and philosophies as a means of resisting Western cultural dominance. For instance, the growing interest in decolonial education and indigenous knowledge systems reflects a broader critique of Western epistemologies and their claim to universality (Quijano, 2000).

3.6. Globalization and Cultural Hybridity

The processes of globalization have complicated the binaries of Orientalism and Occidentalism, creating spaces where cultural identities are increasingly fluid and hybrid. The interconnectedness of the modern world challenges traditional notions of East versus West, demanding new frameworks for understanding cultural interaction.

Homi Bhabha’s (1994) concept of the “third space” provides a valuable lens for analyzing these dynamics. This space, characterized by cultural negotiation and hybridity, undermines the fixity of Orientalist and Occidentalizer representations. As Bhabha explains, “the third space is where new meanings and identities are produced, transcending the binary oppositions of colonizer and colonized” (p. 56).

Contemporary literature and art often reflect this hybridity, blending elements from multiple cultural traditions to challenge dominant narratives. Writers such as Jhumpa Lahiri, Salman Rushdie, and Chimamanda Ngozi Adichie exemplify this trend, using their works to explore the complexities of diasporic identities and transnational experiences.

3.7. Geopolitical Conflicts and Cultural Representations

The relevance of Orientalism and Occidentalism is also evident in ongoing geopolitical conflicts, where cultural representations play a critical role in shaping public perceptions and policies. The “war on terror,” for example, has been heavily influenced by Orientalist discourses that portray the Islamic world as a monolithic threat to Western values. These narratives justify military interventions and surveillance policies, perpetuating cycles of violence and mistrust (Kumar, 2010).

Conversely, Occidentalist rhetoric is often employed in resistance movements to critique Western imperialism and advocate for self-determination. This is evident in the discourse surrounding climate justice, where activists from the Global South challenge the environmental policies of industrialized nations, framing them as exploitative and neocolonial. By invoking Occidentalist critiques, these movements highlight the inequities of global power structures and advocate for more inclusive and equitable solutions (Nixon, 2011).

3.8. Future Directions: Toward a Post-Binary World

As the boundaries between East and West continue to blur, scholars are increasingly calling for approaches that move beyond the binaries of Orientalism and Occidentalism. These frameworks, while valuable, risk oversimplifying the complexities of contemporary global dynamics. One promising direction is the emphasis on transnational and intercultural studies, which seek to understand how cultures intersect and influence one another in a globalized world. This approach recognizes the agency of all participants in cultural exchanges, challenging the hierarchical structures of traditional Orientalist and Occidentalist narratives (Young, 2003). Additionally, the rise of digital technologies and social media offers new opportunities for deconstructing stereotypes and fostering dialogue across cultural

boundaries. By amplifying diverse voices and perspectives, these platforms can help dismantle the legacy of colonial representations and promote a more inclusive understanding of global identities.

3.9. Critiques and Limitations of Orientalism and Occidentalism

While Orientalism and Occidentalism have been pivotal in reshaping how cultural and power dynamics are understood, both frameworks have faced significant critiques. Scholars have questioned their scope, application, and potential oversimplifications, arguing for a more nuanced and diversified understanding of global cultural exchanges.

3.9.1. Orientalism: Challenges to Its Universality

One of the primary critiques of Edward Said's Orientalism (1978) is its perceived overgeneralization. Some scholars argue that Said's binary depiction of the West versus the East risks homogenizing diverse historical and cultural contexts. For example, Macfie (2002) critiques Said for painting all Western scholarship on the Orient with the same brush, failing to account for nuanced and sympathetic studies that resisted colonial narratives.

Additionally, Aijaz Ahmad (1992) contends that Said's framework does not adequately differentiate between historical periods or geographical contexts. He argues that Said's critique, while insightful, conflates various forms of imperialism and neglects the material economic structures that underpin colonialism. Ahmad emphasizes the need to analyze imperialism within its specific economic and political contexts, rather than solely as a cultural phenomenon.

Another significant critique revolves around the lack of agency attributed to the "Orient." Critics argue that Orientalism

largely portrays Eastern societies as passive recipients of Western discourses, sidelining their resistance and self-representation (Bhabha, 1994). This omission risks perpetuating the very power imbalances Said sought to critique, as it inadvertently centers the West as the primary actor in historical and cultural narratives.

3.9.2. Occidentalism: Risks of Inversion and Stereotyping

Occidentalism, as articulated by Buruma and Margalit (2004), has also been critiqued for its potential to replicate the binaries and essentialisms of Orientalism. By inverting the dichotomy, Occidental discourses often reduce the West to a monolithic entity, characterized by materialism, moral decay, and cultural arrogance. This oversimplification overlooks the internal diversity and contradictions within Western societies.

Moreover, some scholars argue that Occidentalism risks becoming a tool for nationalist or authoritarian ideologies, used to justify oppression under the guise of resisting Western imperialism. For example, Chatterjee (1993) notes that anti-colonial movements in the Global South have occasionally appropriated Occidental tropes to consolidate power domestically, often at the expense of marginalized groups within their own societies.

Critics have also pointed out the challenges of applying Occidentalism in a globalized world where cultural influences are increasingly interwoven. The rigid binaries of East and West are less applicable in contexts where diasporic communities, hybrid identities, and transnational networks challenge traditional categorizations (Young, 2003).

4. BINARY FRAMEWORKS: A CALL FOR COMPLEXITY

Both Orientalism and Occidentalism have been criticized for relying on binary oppositions that simplify the complexities of cultural exchange and power dynamics. Postcolonial scholars like Spivak (1988) argue that such binaries obscure the voices and experiences of subaltern groups, who do not fit neatly into the categories of East or West. Spivak's concept of "strategic essentialism" highlights the need to recognize differences within marginalized communities while advocating for collective resistance to oppression.

Additionally, the rise of global and transnational studies has challenged the relevance of binary frameworks in analyzing contemporary cultural and political issues. These approaches emphasize the fluidity and hybridity of identities, advocating for more intersectional and multilayered analyses (Bhabha, 1994).

4.1. Orientalism and the Risk of Self-Orientalization

Another critique of Orientalism is its unintended contribution to the phenomenon of self-Orientalization. In some cases, non-Western societies have internalized Orientalist tropes, using them to market their cultures to Western audiences. For instance, the tourism industries in countries like India, Egypt, and Thailand often rely on exoticized images of their cultures to attract visitors, perpetuating stereotypes for economic gain (Nair, 2011).

This dynamic complicates the critique of Orientalism, as it highlights how power structures are not solely imposed by the West but are also reproduced and negotiated by non-Western actors. As Hall (1997) observes, cultural identities are constructed through processes of negotiation and contestation, involving both external and internal forces.

4.2. Occidentalism and Resistance: Beyond Romanticization

While Occidentalism provides a counter-discourse to Western dominance, it has been critiqued for romanticizing non-Western traditions and values. This romanticization often overlooks internal hierarchies and inequalities within non-Western societies, offering an idealized image that does not reflect lived realities.

For example, feminist critiques have highlighted how Occidental narratives in some nationalist movements have reinforced patriarchal norms under the guise of resisting Western modernity. Mohanty (1988) critiques such discourses for marginalizing women's voices and perpetuating gendered forms of oppression, arguing that true resistance must address both external and internal systems of domination.

4.3. Toward a Post-Binary Framework

Given these critiques, scholars have called for approaches that transcend the limitations of Orientalism and Occidentalism. Instead of viewing cultural interactions through rigid binaries, postcolonial theory increasingly emphasizes the interconnectedness and mutual influence of cultures. Concepts like hybridity, creolization, and the "third space" provide alternative frameworks for understanding cultural dynamics in a globalized world (Bhabha, 1994).

By moving beyond the binaries of East and West, these approaches offer a more inclusive and dynamic perspective that acknowledges the agency of all participants in cultural exchanges. This shift reflects a broader trend in postcolonial studies toward deconstructing hierarchies and embracing complexity, providing a richer understanding of the ways cultures interact and evolve.

5. CONCLUSION: Toward a Dialectical Resolution of Orientalism and Occidentalism

The study of Orientalism and Occidentalism has exposed the enduring cultural and ideological constructs that have shaped perceptions of the “East” and “West.” These frameworks underscore the ways in which knowledge production has been tied to power, serving to legitimize domination and reinforce stereotypes. While Orientalism, as articulated by Edward Said (1978), critiques how the West has historically objectified and marginalized the “Orient” to assert its own superiority, Occidentalism provides a counter-discourse that critiques the materialism and cultural arrogance of the West. Yet, both frameworks often remain confined by the same binary oppositions they critique.

5.1. Moving Beyond Binaries: The Need for Synthesis

At the heart of Orientalism and Occidentalism lies the challenge of overcoming the rigid dichotomies they perpetuate. These binaries—East versus West, self versus other, colonizer versus colonized—risk reducing complex cultural dynamics into oversimplified categories. As Gayatri Spivak (1988) emphasizes, such dichotomies marginalize voices that do not fit neatly within these constructs, particularly those of the subaltern. To transcend these limitations, a dialectical framework that dissolves these oppositions is necessary.

Hegel’s concept of *aufhebung* offers a pathway to address this challenge. By simultaneously preserving, negating, and transcending the elements of oppositional constructs, *aufhebung* provides a means to move beyond the binary frameworks of Orientalism and Occidentalism. This dialectical approach allows for the synthesis of conflicting perspectives, creating a more nuanced and dynamic understanding of cultural relationships.

5.2. Applying Hegel's Aufhebung to Cultural Discourse

Through the lens of aufhebung, the relationship between East and West can be reconceptualized as interdependent and fluid rather than oppositional. For example, Orientalism's critique of Western dominance can be integrated with an acknowledgment of Eastern agency and resilience, challenging the portrayal of the "Orient" as a passive recipient of Western influence. Similarly, Occidentalism's critique of Western materialism can coexist with a recognition of the West's intellectual and cultural diversity. This synthesis not only preserves the valid critiques of each framework but also enables the development of a more holistic and inclusive discourse. Such a dialectical approach has practical implications for addressing contemporary global challenges. In a world shaped by migration, globalization, and cultural hybridity, the boundaries between East and West are increasingly blurred. Adopting aufhebung allows scholars, policymakers, and cultural leaders to view these interactions as opportunities for mutual growth and understanding rather than sites of conflict.

5.3. Toward a Post-Binary Framework

The integration of aufhebung into postcolonial studies aligns with the field's broader objectives of deconstructing dominance and amplifying marginalized voices. The "third space" proposed by Homi Bhabha (1994) exemplifies how cultures can intersect and transform, creating new possibilities for collaboration and coexistence. Similarly, Spivak's "strategic essentialism" provides a tool for asserting cultural identity while resisting the constraints of reductive binaries. Together, these concepts illustrate how the synthesis of oppositional frameworks can foster a more equitable and dynamic global discourse.

A post-binary framework not only challenges the legacies of Orientalism and Occidentalism but also offers a pathway for addressing contemporary cultural and political issues. By embracing synthesis and rejecting essentialism, this approach promotes a vision of global relations rooted in mutual respect and shared humanity.

The dialectical resolution of Orientalism and Occidentalism is not merely an academic exercise; it is an ethical imperative. In a world marked by systemic inequalities and cultural misunderstandings, postcolonial theory must continue to challenge hegemonic narratives and advocate for justice. By adopting a Hegelian approach, scholars can ensure that the critiques of Orientalism and Occidentalism remain relevant while evolving to meet the demands of a changing world. The promise of *aufhebung* lies in its ability to dissolve oppositions without erasing differences, fostering a synthesis that celebrates diversity while promoting equity. This approach reflects the core mission of postcolonial studies: to dismantle systems of domination and build a more inclusive and interconnected global society.

REFERENCES

- Achebe, C. (1958). *Things fall apart*. Heinemann.
- Ahmad, A. (1992). *In theory: Classes, nations, literatures*. Verso.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.
- Buruma, I., & Margalit, A. (2004). *Occidentalism: The West in the eyes of its enemies*. Penguin Books.
- Césaire, A. (2001). *Discourse on colonialism* (J. Pinkham, Trans.). Monthly Review Press. (Original work published 1955)
- Chatterjee, P. (1993). *The nation and its fragments: Colonial and postcolonial histories*. Princeton University Press.
- Dirlik, A. (1994). *After the revolution: Waking to global capitalism*. Wesleyan University Press.
- Fanon, F. (1963). *The wretched of the earth* (C. Farrington, Trans.). Grove Press.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. Pantheon Books.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Kabbani, R. (1986). *Europe's myths of the Orient*. Macmillan.
- Kumar, D. (2010). *Islamophobia and the politics of empire*. Haymarket Books
- Lewis, B. (1982). *The Muslim discovery of Europe*. W. W. Norton & Company.
- Lockman, Z. (2004). *Contending visions of the Middle East: The history and politics of Orientalism*. Cambridge University Press.

- Lowe, L. (1991). *Critical terrains: French and British Orientalisms*. Cornell University Press.
- Macfie, A. L. (2002). *Orientalism: A reader*. Edinburgh University Press.
- Mohanty, C. T. (1988). Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses. *Feminist Review*, 30(1), 61-88.
- Nair, S. (2011). *Globalization and cultural self-Orientalization in South Asia*. Routledge.
- Ngũgĩ wa Thiong'o. (1986). *Decolonising the mind: The politics of language in African literature*. Heinemann.
- Porter, D. (1983). Orientalism and its problems. In F. Barker et al. (Eds.), *The politics of theory* (pp. 150-161). Routledge.
- Nixon, R. (2011). *Slow violence and the environmentalism of the poor*. Harvard University Press.
- Nochlin, L. (1989). The imaginary Orient. In T. Mitchell (Ed.), *Art and orientalism*. University of California Press.
- Quijano, A. (2000). Coloniality of power, Eurocentrism, and Latin America. *Nepantla: Views from South*, 1(3), 533-580.
- Said, E. W. (1993). *Culture and imperialism*. Knopf.
- Said, E. W. (2003). *Orientalism*. Penguin Books. (Original work published 1978)
- Shaheen, J. G. (2001). *Reel bad Arabs: How Hollywood vilifies a people*. Interlink Books.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In Nelson, C., & Grossberg, L. (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271-313). University of Illinois Press.

- Viswanathan, G. (1989). *Masks of conquest: Literary study and British rule in India*. Columbia University Press.
- Xiaomei, C. (1995). *Occidentalism: A theory of counter-discourse in post-Mao China*. Oxford University Press.
- Young, R. J. C. (2003). *Postcolonialism: A very short introduction*. Oxford University Press.

GÜRCÜ-TÜRK ROMANLARINDA KÜLTÜREL UNSURLARIN VE SOSYAL DİNAMİKLERİN YANSIMASI

Gül Mükerrerem ÖZTÜRK¹

1. GİRİŞ

Bu çalışma, 19. yüzyılın sonlarında kaleme alınmış iki önemli eser olan Gürcü Yazar Aleksandre Kazbegi'nin “Khevisberi Goça” (ხევისბერი გოჭა/Dere Reisi Goça) adlı romanı ile Mehmet Rauf'un “Eylül” adlı romanını karşılaştırmalı bir açıdan incelemiy hedeflemektedir. Her iki eser, farklı kültürlerde yazılmış olmasına rağmen, kendi toplumlarının sosyo – kültürel yapılarının izlerini taşımakta ve evrensel insan konusuna dair temel fikirleri derinlemesine işlemektedir. Bu romanlar; yasak aş, bireyin toplum baskısına karşı mücadelesi ve içsel çatışmalar gibi konuları merkezine alarak hem bireysel hem de toplumsal dinamiklerin kültürel bağlamlarda nasıl benzerlikler ve farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

“Khevisberi Goça” romanı, bireyin geleneksel Gürcü toplumunda sert doğa ve katı sosyal kısıtlamalara karşı mücadelesini tasvir etmeye çalışmaktadır. “Eylül” romanı ise Osmanlı toplumunun modernleşme ve batılılaşma evresinde bireylerin içsel çatışmalarına ve toplumsal bütünleşmeye ağırlık vermektedir. Bu kapsamda, bu iki eser, yazarlarının içsel ve dışsal çatışmalar arkasında yatan iki ülkenin kültürel ve sosyal yapılarındaki sorunları ele almıştır. Ayrıca “Khevisberi Goça”, geleneksel Gürcü aydınları ve onların bağlı oldukları topluluklar içerisindeki aktif insanların yaşamlarını açığa çıkarırken, “Eylül” ise Türk

¹ Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü), gul.ozturk@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1875-4954.

reformu ve Milletler Cemiyeti dönemindeki insanların yaşadığı olayları konu almaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, “Khevisberi Goça” ve “Eylül” adlı eserleri kültürel perspektiften karşılaştırarak, Gürcü ve Türk topluluklarının edebi ve kültürel geleneklerindeki ortak ve özgün özellikleri keşfetmektir. Gürcistan ve Türkiye, ortak sınırlar ve zengin bir tarihe sahipken, etnografyaları, kültürleri ve sosyal gelenekleri bakımından oldukça farklı şekillerde gelişmiştir. Edebiyatın kültürel analizi üzerine yapılan bu tür girişimler, bireysel kültürleri ulusal bağlamlarından ayırmaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda sanatın küresel tarihindeki yerini anlama imkânı sunar.

2. ALEKSANDRE KAZBEGİ’NİN HAYATI VE EDEBİ YAŞAMI

Aleksandre Kazbegi, 8 Kasım 1848 yılında Gürcistan’ın kuzeyinde yer alan Khevi (Dere) bölgesindeki Stepantsminda köyünde, zengin bir ailede dünyaya gelmiştir. Babası Mikheil Kazbegi’nin yerel yönetici sınıfından olmasından dolayı Kazbegi, eğitimine Tiflis’te başlamıştır. Bunun akabinde Rusya’da Petrovsk Ziraat Akademisi’ne devam etmiştir. Bir süre burada eğitime devam etmiş fakat sağlık sorunları sebebiyle yarım bırakmıştır. Bunun ardından memleketi Kazbegi’ye dönerek yıllarca orada çobanlık yapmıştır. Burada edindiği deneyimleri ona farklı bir bakış açısı kazandırmış ve dağ insanlarını ve toplumun değerlerini daha derinlemesine incelemesine imkân sağlamıştır. Bu çalışmada ele alacağımız Kazbegi’nin en bilinen eseri olan “Khevisberi Goça”, Gürcü halkının vatanseverlik ve bağımsızlık mücadelesi sembolü olarak görülür. Çünkü Kazbegi’nin hikâyelerinde doğa hem karakterlerin ruh haliyle ilişkilendirilir, hem de içsel mücadele ve toplumsal baskı ön plana çıkarılır. Aynı zamanda, Kazbegi’nin eserlerinde geleneksel vatanseverlik konuları ve Gürcü halkı arasındaki mücadele yat-

maktadır. Dolayısıyla, Kazbegi'nin hikâyeleri sıradan edebi eser olmanın ötesinde, tarihi koruma uğruna mücadeleyi ve Gürcüler için tarihî belleğini oluşturan çabaları da temsil eder.

3. “KHEVISBERİ GOÇA” (DERE REİSİ GOÇA) ROMANINA DAİR KISA BİR BİLGİ

“Khevisberi Goça”, Gürcü yazar ve şair Aleksandre Kazbegi tarafından 1884'te kaleme alınmıştır. Gürcü halkının gelenekleri ve bağımsızlık mücadelesi ile bağlantılı olup, Gürcistan'ın Khevi bölgesinde 19. yüzyılın sonlarında geçen, Goça adlı yaşlı bir liderin hayatını ve toplumun karşılaştığı zorlukları konu alan epik bir romandır (Minashvili ve Kapiashvili, 2004: 22; Shengeli, 1948: 84).

Yazar, "Khevisberi Goça" adlı eserinde tek bir konuya odaklanmak yerine, dikkat çeken birçok konuyu ele almaktadır. Kazbegi, bireyin tutkularını ve acılarını, kalplerindeki fırtınalarla nasıl mücadele ettiklerini büyük bir özveri ve hassasiyetle anlatmaktadır. “Aleksandre Kazbegi'nin eserleri, olağanüstü bir estetik üsluba sahiptir. Yazar, özellikle hikâyelerin giriş kısmında büyük bir çaba göstererek olayların daha belirgin hale geldiği kurgunun gelişim noktası da belirgin bir şekilde işlenmiştir” (Shengeli, 1948: 91).

Roman, düğün anında Gugua tarafından gelişen olaylara odaklanmasıyla başlamaktadır. Bu sahne, hem güç hem de duygu barındıran, bireyler arası ilişkileri ve toplumda yaygın olarak görülen sosyolojik sorunları yansıtan bir örnek niteliğindedir (Kazbegi, 1983: 53; Tiflis State University, 1983: 91). Gugua, düğününde en yakın arkadaşı Onise'nin şahit olmasını ister. Ancak Onise, düğün günü gelin Dzidzia'yı gördüğü an ona âşık olur. Dzidzia da Onise'den etkilenmiştir, fakat bu tehlikeli aşka düşmemek için ikisi de duygularını bastırmaya çalışır. Evliliği süresince Dzidzia, mutsuz evliliğine rağmen iyi bir eş olmaya çalışır ve sorumluluklarını yerine getirir.

Onise ise bu durumu hoşgörüyü karşılar ve alenen bir ilişki yaşamaktan kaçınır. Dzidzia'nın yeni taşındığı yere gitmeye bile çekinir, ancak onu hiçbir zaman unutamaz. Böylece Aleksandre Kazbegi, okuyucuyu doğrudan olayların içine çekerek eserine derin bir iz bırakır. Shengeli'nin de ifade ettiği gibi, bu durum romanın sonunda bile okuyucuda çözilemeyen bir gerilim yaratır (Shengeli, 1989: 92). Bu gerilim, Kazbegi'nin karmaşık karakterlerini anlamayı zorlaştırarak okuyucuyu düşünmeye teşvik eder.

Yazar, yasak aşk temasını ele alırken Khevi'nin kültürü, gelenekleri, yaşam biçimi ve sert toplumsal kurallarını da ortaya çıkarmaktadır. O dönemde Khevi, büyük bir tehlikenin eşiğindedir; bölgenin soylu kişisi Nugzar Eristavi, bu toprakları kendi himayesi altına almak istemektedir. Bu durum karşısında Khevi halkı, topraklarını korumak amacıyla savaş hazırlıkları yapmaktadır. Savaşta herkesin üstlendiği bir görevi vardır; hatta kadınlar bile dağlarda faaliyet göstererek askerlerine erzak taşımakta ve onlara destek sağlamaktadır.

Onise ise düşmanın yaklaştığının farkında olduğu halde, bu bilgiyi duyurmaya cesaret edemez. Bunun sebebi ise Dzidzia'ya beslediği derin duyguların etkisinde olmasıdır. Ancak Gugua, Dzidzia ile Onise'yi birlikte gördüğü an olayın durumunu fark eder. Dzidzia, cesur bir şekilde başka birine âşık olduğunu açıkça ona dile getirir. Bu durum karşısında Gugua'nın Onise'yi öldürmesi beklenirken, bu eylemi gerçekleştirmesi onun için son derece zor olur. Bu durumu duyan halk, adaletin sağlanmasını isteyerek suçlunun cezalandırılmasını ister. Ancak Onise, yaptığı hataları kabul eder ve adalet yerini bulur.

Romanın en çarpıcı kısımlarından biri, Cemaat Mahkemesi ve Goça'nın oğlunu öldürme sahnesidir. Gürcü edebiyat eleştirmenlerine göre, bu sahne eserin ideolojik çözümlemesi için anahtar bir rol oynar. Goça, ulusuna duyduğu babalık sevgi-

sinden daha fazla, oğlunun vatana ihanet eden bir hain olduğuna inandığı için, oğlunun ihanetini kabul edemez. Ancak Onise, gerçekten kendi çıkarları için çalışan bir hain olmasa da, cemaat ve Goça onu kabul eder. Goça'nın oğlunu öldürmesi, eserin temel bir problemi olan “Dere reisi kendi oğlunu niçin öldürür?” sorusunu doğurur. Bu sorunun cevabı, sadece ulusal bağlılığın ötesinde açıklanması güç bir olgu niteliğindedir.

Romanın sonunda Dere Reisi Goça, oğlunun ihanetini öğrendiği an şaşkınlık geçirir ve onu öldürür. İhanetini kabul eden Gugua ise intihara kalkışır. Bu trajik olayın ardından Goça, akli dengesini yitirir ve gün boyu ormanda dolaşarak karşılaştığı herkese oğlunu sorar. Dzidzia ise bir daha ortalık görülmez ve bilinmezliğe karışır. Bu sahneden de anlaşılacağı üzere, Kazbegi, olayları zamanla uyumlu şekilde sonuçlandırır. Ancak bu sonuç, okuyucular üzerinde derin bir rahatsızlık yaratır.

4. MEHMET RAUF'UN HAYATI VE EDEBİ YAŞAMI

Mehmet Rauf, 12 Ağustos 1875 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yetişerek, Servet-i Fünûn edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olmuştur. Babası Ahmet Şükrü Efendi, askerî görevleri nedeniyle İstanbul'a yerleşen Kütahyalı bir memur; annesi ise edebi eserlere ilgi duyan Çerkez kökenli bir kadındır (Törenek, 1999: 19-20). Rauf, edebiyata olan ilgisini çocukluk yıllarında göstermiş ve o dönemde yazma yeteneğini geliştirmeye başlamıştır. Keşfettiği bu tutkusu, ilerleyen yıllarda onu Servet-i Fünûn topluluğunun öncü isimlerinden biri haline getirmiştir.

Mehmet Rauf, ilk eğitimini İstanbul'da Defterdar Mahalle Mektebi'nde almış, ardından Soğukçeşme Askeri Rüstiyesi ve Bahriye Mektebi'nde eğitimini sürdürmüştür. Bahriye Mektebi'ni bitirdikten sonra Osmanlı Donanması'nda deniz subayı olarak görev yapmaya başlamış, ancak edebi ilgisini de devam ettirmiştir. Eserlerindeki psikolojik çözümlemeler ve insan ru-

hunun derinliklerini detaylı betimlemenin yolunu açmıştır. Deniz hayatının etkisi, yazarın Fransız edebiyatını derinlemesine incelemesine ve özellikle Paul Bourget'nin eserlerinden etkilenmesine zemin oluşturmuştur.

Rauf, Halit Ziya Uşaklıgil ile birlikte Servet-i Fünûn topluluğunun önde gelen isimlerinden biridir. Bu topluluk, Batılı edebi akımlardan etkilenmiş ve Türk edebiyatında modern anlatım tarzlarını benimsemiştir. Rauf, Batılı edebi teknikleri ve temaları Türk edebiyatına taşıyarak, çağdaş romanın gelişimine katkı sağlamıştır. Eserlerinde Batı edebiyatının psikolojik derinlikleri, Türk toplumuna özgü kültürel ve sosyal unsurlarla birleştirerek öne çıkmıştır.

Mehmet Rauf, 23 Aralık 1931 yılında, geçirdiği ağır bir hastalığın ardından Cerrahpaşa Hastanesi'nde hayatını kaybetmiş ve cenazesi, Maçka'daki aile mezarlığına defnedilmiştir.

Mehmet Rauf'un başlıca eseri olan "Eylül" (1901), Türk edebiyatının ilk psikolojik romanı olarak değerlendirilir ve Servet-i Fünûn döneminin birey odaklı anlatım tarzını yansıtan eserlerden biri olarak tanınır. Roman, evli bir kadın olan Suat ile aile dostu Necip arasındaki yasak aşkı ve bu aşkın karakterler üzerindeki derin psikolojik etkilerini işler. Rauf, toplumsal normlar ve ahlaki değerlerle çatışan bireylerin içsel mücadelelerini detaylı bir şekilde analiz eder ve karakterlerin iç dünyalarını titizlikle betimler. Bu yönüyle "Eylül", Türk edebiyatında psikolojik anlatımı merkezi bir konum noktası haline getirir.

5. "EYLÜL" ROMANINA DAİR KISA BİR BİLGİ

Eylül romanının temel konusu, yasak aşktır. Roman, Beşiktaş'ta yaşanan bir hikâyeyi ele alarak Türk edebiyatının ilk psikolojik romanı olarak kabul edilir ve Servet-i Fünûn döneminin karakteristik özelliklerini yansıtır (Rauf, 2013: 12; Tüzer, 2003: 27). 1901 yılında yayımlanan bu eser, Suat ve Necip adlı

iki karakter arasındaki yasak aşk serüvenini, bu ilişkiyle bağlantılı psikolojik gerilimleri ve etkilerini konu alır.

Romanın olay örgüsü, Süreyya ve Suat adındaki ana karakterlerin yaz aylarını Boğaz'da bir yalı kiralayarak geçirmesiyle gelişir. Süreyya, yaşlı anne ve babasıyla birlikte yaşayan bir gençtir. Suat ise maddi zorluklar içinde olan ve babasıyla birlikte hayatını sürdüren genç bir kadındır. Yazlık olarak tuttukları yalıya, Süreyya'nın akrabası Necip Bey sık sık ziyarette gelir. Başlangıçta Necip'in Suat'a karşı duyduğu saygı, zamanla tutkulu bir aşka evrilir. Böylece yasak aşk kaçınılmaz olur.

Bu bağlamda, roman sadece bir aşk hikâyesi değil, aynı zamanda dönemin toplumsal yapısını ve bireyler arasındaki ruhsal dinamikleri de konu edinen bir eserdir. Eylül, Servet-i Fünûn edebiyatında bireyin iç dünyasına odaklanma eğilimini başarıyla yansıtan eserlerden biri olarak tanınır.

Roman, insanoğlunun içindeki gizli özlemleri ortaya çıkarırken toplumsal biçimlerini de ele alır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma sürecinde vatandaşların yaşadığı iç çalkantıları ve evliliğin toplumsal bağlamda nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Roman, yazın bitmesiyle birlikte çiftin konağa dönmesiyle devam eder. Yaz biter, kış gelir ve çift konağa döner. Necip de aynı mekândadır. İçinde bulundukları koşul gereği, aşıklar daha temkinli davranmasını zorunlu kılar. Romanın diğer sahnelerinde Suat ve Necip, aşklarını sonunda birbirlerine açıkça dile getirir. Fakat aynı evde yaşamalarına karşın, aralarındaki duygusal mesafe ve toplumsal baskılar onların varoluşun dayatılmaz hafifliğiyle karşı karşıya getirerek trajik sonuna sürükler.

Bir gece konakta yangın ortaya çıkar. Suat alevler içinde kalırken, Necip ise onu kurtarmaya çalışır. Ancak bu trajik olay her ikisinin de alevler arasında hayatını kaybederek dramatik şekilde son bulur" (Tarım, 1998: 71).

6. “KHEVISBERİ GOÇA” ve “EYLÜL” ROMANLARININ TEMATİK KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışmada, "Khevisberi Goça" ve "Eylül" romanları karşılaştırmalı edebiyat ve kültürel analiz yöntemiyle analiz edilecektir. Karşılaştırmalı edebiyat yöntemi, tematik literatür temelinde, eserler arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri detaylı bir şekilde ele almayı hedeflemektedir. Kültürel analiz ise her iki eserdeki sembolik unsurların ve kültürel kodların çözümlemesiyle tamamlanacaktır. Sonuç olarak, toplumların sosyal yapılarının detaylı bir analizi yapılacak, 19. yüzyıl Gürcü ve Türk toplumlarına yoğunlaşacak; bireylerin kültürel yapıları ve her iki eserde toplumsal değerler arasındaki gerilimin nasıl yansıtıldığı araştırılacaktır.

Aleksandre Kazbegi'nin “Khevisberi Goça” ve Mehmet Rauf'un “Eylül” romanları, yasak aşk temasını ele alırken bireyin iç dünyası ile toplumsal normlar arasındaki çekişmeyi yansıtır. Ancak her iki romanda yasak aşkın biçimleri ve tematik işlenişi, yazarların kültürel bağlamı, sosyal normlar ve yazıldıkları dönemselsel koşullara bağlı olarak farklılık gösterir.

“Khevisberi Goça” romanında yasak aşk, dağ insanlarının katı toplumsal normları ve geleneksel yapısı karşısında bireyin iç dünyasında doğan çatışma olarak işlenir. Dzidzia ve Onise arasındaki yasak aşk, toplumsal düzeni tehdit eden bir unsur olarak görülür. Bu aşk, yalnızca bireysel arzuların ifadesi değil, aynı zamanda geleneksel değerler karşısında bir dirençtir. Dzidzia'nın evli olmasına rağmen Onise'ye duyduğu derin sevgi, Gürcü toplumunun katı ahlaki normları ve gelenekleri nedeniyle gerçekleştirilmesi mümkün olmayan, kaçınılmaz bir trajediye dönüşür.

Roman, yasak aşkın, bireylerin toplumsal normlara boyun eğmek zorunda kalması ve geleneksel değerlere karşı direnememesini sembolize eder. Yasak aşk, kişisel arzuların top-

lumsal beklentilerle çatıştığı bir gerilim yaratırken, diğer yandan Gürcü toplumunun kolektif ahlaki değerlerini ve aile düzenini tehdit eden bir unsur olarak görülür. Bu bağlamda, “Khevisberi Goça”, yasak aşkın toplumsal düzen üzerindeki yıkıcı etkilerini ve bireylerin arzularını bastırma gerekliliğini vurgular.

“Eylül” romanında ise bu durum şöyle karşımıza çıkmaktadır: Yasak aşk, daha çok bireylerin içsel dünyasında yaşanan bir gerilim olarak ele alınır. Suat ve Necip arasındaki yasak aşk, derin bir duygusal bağa dayalı bir ilişki olarak betimlenir ve toplumsal normların baskısı altında içsel bir çatışma olarak gelişir. Suat’ın evli olmasına rağmen Necip’e karşı hissettiği derin bir sevgi, toplumsal ve ahlaki normlar çerçevesinde sürekli bir vicdan muhasebesine yol açar.

Her iki romanda da yasak aşk, karakterler üzerindeki yıkıcı etkilerini ele alır. “Khevisberi Goça”da yasak aşk, toplumsal değerlerin katı sınırlarını ve bireylerin içine düştüğü çaresizliğine dikkat çekerken, Eylül’de ise yasak aşk, bireylerin içsel dünyasında yaşanan ahlaki sorgulamaları ve psikolojik gerilimleri ön plana taşır.

Sonuç olarak, bu iki roman, yasak aşk temasını toplumsal ve kültürel bağlamlar ışığında ele alırken, özgürlük arayışı ile ahlaki değerler arasındaki çatışmayı olan mücadeleleri derinlemesine edebi bir perspektifle işler.

7. KÜLTÜREL UNSURLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Şimdi ise eserlerde yer alan kültür unsurlarını inceleyeceğiz; bunlar arasında aşk, müzik, dans ve aile gib temalar yer almaktadır.

Aşk

Ele alınan her iki romanın da ana konusu aşk teması üzerine kuruludur ve bu romanları benzer kılan en belirgin unsur, yasak aşk temasının var oluşudur. Ancak aynı zamanda, yasak aşk, romanlar arasındaki farkların da ana kaynağıdır.

“Khevisberi Goça” romanı düğün sahnesiyle başlar ve Dzidzia'nın âşık olduğu kişiye duyduğu sevgiyi vurgular. Bu durum, “Eylül” romanındaki Suat ile Süreyya'nın evliliğiyle paralellik gösterir. Ancak, her iki eserde evlilikteki aşkın sonlanma biçimi farklılık gösterir: “Eylül” romanında, aşk beş yılın sonunda biterken, “Khevisberi Goça” romanında ise evlilik daha ilk gününde aşkı kaybeder. Buna rağmen, her iki romanda da aşkın sona ermesinin ortak nedeni, evlilik bağına bozan yasak aşktır.

“Khevisberi Goça” romanında aşk, farklı türlerde kendini gösterir: vatana bağlılık, özgürlük aşkı, halkına duyduğu sevgi ve baba-oğul arasındaki bağ gibi çeşitli sevgi biçimleri ön plana çıkarken; “Eylül” romanında ise müzik ve deniz sevgisi ön plandadır. Ancak her iki romanda da yasak aşk baskın temadır.

Her iki romanda da yasak aşk, karakterlerin karmaşık ve derin içsel çatışmalarına yol açar. Yasak aşk, karakterlere geçici mutluluk getirir de nihayetinde acı verir. Onise ve Dzidzia, yasak aşkın sonuçlarıyla yüzleşirken pişmanlık yaşarlar; aynı şekilde, Suat ve Necip de yasak aşklarının bedelini ağır bir vicdan azabıyla öderler.

Kazbegi ve Mehmet Rauf kendi anlatım biçimlerini, yasak aşkın karakterler üzerindeki etkisini güçlü bir empati ile

ortaya koyar. “Eylül”de olaylar daha yavaş ilerlemekte ve karakterlerin duygusal değişimleri ayrıntılı bir şekilde betimlenmektedir. Gürcü romanında ise bu durum, Onise’nin yaşadığı derin pişmanlıkla ve fiziksel olarak kötüleşmesiyle, yasak aşkın karakterler üzerindeki yıkıcı etkisini açıkça ortaya koyulmaktadır.

Sonuç olarak, her iki romanda da yasak aşk trajik bir şekilde son bulmaktadır. “Khevisberi Goça”da Onise, gelenekler nedeniyle babası tarafından öldürülür; Dzidzia ise kendini cezalandırarak ortadan kaybolur. “Eylül”de ise Suat ve Necip, yarığında hayatlarını kaybederek aşklarını yaşatırlar. Yasak aşk, her iki romanda da karakterlerin hayatlarını ve kararlarını şekillendiren bir tema olarak öne çıkar.

Müzik ve Dans

Müzik ve dans, bir kişinin sosyal sistemini ve ruhsal kozmosunu öğrenmek için gerekli olan kültürün ortaya koyduğu sanatsal ifade şekilleridir. Müzik ve dans, farklı şekillerde ele alınsalar da her iki romanda da önemli öğelerdir.

Romanlardaki müziği ele almadan önce, Gürcü ve Türk halk müziğinin kısa bir karşılaştırmasını yapmak yararlı olacaktır. Gürcü halk müziği, derin bir tarihi geçmişini ve halkın yaşam tarzını ortaya koyan köklü bir gelenek bir geleneği yansıtan müzik türüdür. Bu müzik türü, tarihi olayların, samimiyetin, hayırseverliğin ve yiğitliğin yansımasıdır.

Türk halk müziği de benzer şekilde zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Türkiye’nin farklı yörelerinde çeşitli ağız ve formlarda ortaya çıkan bir müzik türüdür.

Buradan hareketle, romanları karşılıklı olarak ele aldığımızda müzik ve dans, kültürel ve toplumsal yapının anlaşılmasına katkı sağlar. “Khevisberi Goça” romanında müzik, toplumun ruhunu ve karakterlerin kahramanlıklarını gözler önüne serer.

Örneğin, "cvaruli" (ჯვარული)¹ adlı çok sesli şarkının yankılanması, dağ halkının cesaretini ve kültürel yapısını simgeler. Onise ve Dzidzia'nın düğün sırasında karşılaştığı sahnede, arkadaşlarının "Komşunun karısına dokunma / O da yakınımızdır" (Caliaşvili, Piruaşvili, 2004:86) şeklindeki alaycı tepkileri, bölgesel müziğin toplumdaki ahlaki değerleri nasıl aktardığını gösterir.

"Eylül" romanında ise müzik, Suat ve Necip'in içsel dünyalarını ifade eden bir araçtır. Romanın bir bölümünde Suat, Necip için piyano çalar ve bu, karakterler arası bağın güçlenmesini sağlayan önemli bir an olarak karşımıza çıkar. Suat müzikle huzur bulurken, Süreyya müziği sıkıcı bulur ve denize açılmayı tercih eder.

Eserde müziğin türleri de farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. "Eylül"de klasik Batı müziği ve operalar vurgulanırken, "Khevisberi Goça"da Gürcü halk şarkıları ve dansları ön plana çıkar. Gürcü romanında dansın önemi, özellikle Daisi² dansının tasviriyle ortaya konur ve düğün ritüellerinde gerçekleştirilen bu dansın yeri ayrıntılı bir şekilde eserde ele alınır.

Her iki roman da müziğin toplumsal ve bireysel anlamını farklı perspektiflerden ele alır: "Khevisberi Goça"da müzik, toplumsal değerleri ve kolektif ruhu simgelerken; "Eylül"de müzik, karakterlerin içsel dönüşümlerini ve yasak aşkın derinliğini sunar. Suat ve Necip'in müziğe duydukları yakınlık, aşklarının gelişimini desteklerken, Suat ve Süreyya'nın müziğe yöne-

¹ "Cvaruli" (ჯვარული): Khevi bölgesinde yaygın olan kült bir şarkıdır. Bu şarkı yalnızca savaşlarda, kutsal ikonaların ve sancakların çıkarıldığı törenlerde ve düğünlerde söylenir. Geleneksel düğün ritüellerinde 'Cvaruli', hem damadın hem de gelinin ailesi tarafından icra edilir.

² Daisi (დაისი): Zakaria Paliashvili'nin Üç Perdelik Operasıdır. Librettosu Valerian Gunia tarafından yazılmıştır. İlk prömiyeri 23 Aralık 1923 tarihinde Tiflis'te gerçekleşmiştir. Opera, 1977 yılında Zurab ve Cemal Anjaparidze kardeşler tarafından yeniden sahnelenmiştir.

lik farklı yaklaşımları, aralarındaki duygusal bağın kopuşuyla sembolize eder.

Aile

Aile, Türk ve Gürcü kültürleri arasındaki en önemli yakınlaşma alanlarından biridir. Her iki kültürde de aile kuralları, ülkenin genel düzeninden, gelenekleri ve görenekleri üzerinde şekillenir. Bu nedenle hem Gürcistan'da hem de Türkiye'de aile, toplumun en temel ve en merkezi unsurudur.

"Khevisberi Goça" romanında iki zıt aile yapısı betimlenmiştir. Goça ve Onise'nin ilk çekirdek ailesi, sadece baba ve oğuldan oluşur. Ancak annenin yokluğu dikkat çeker. Dolayısıyla, Goça oğluna düşkün olsa da otoriter bir baba figürü olarak resmedilir. Bu, bir anlamda baba olma sürecinin dramatik bir yansıması olarak karşımıza çıkar. İkinci çekirdek aile ise, yeni evli Gugua ve Dzidzia'dan oluşur. Roman ailelerin günlük yaşamlarına dair ayrıntılara yer vermez; ancak her iki kültürde de erkeklerin aile reisi olarak kabul edilmesi ve yaşlıların aile hiyerarşisinde merkezi bir konum üstlenmesi ortak bir anlayış olarak belirtilir. Dzidzia'nın düğün resepsiyonunda büyükannesini liderlik pozisyonu sunma jesti yaşlılara duyulan saygının bir göstergesidir:

“Birkaç dakika geçtikten sonra, insanlar ikiye bölündü ve aralarında yaşlı bir kadın gözüktü. Herkes ayağa kalkarak bu yaşlı kadını selamladı” (Caliaşvili, Piruaşvili, 2004: 76).

Ayrıca, Goça'nın oğluna verdiği öğütlerde de atalara duyulan bağlılık ve aile değerlerine vurgu yapılmaktadır:

“Babası, kimin soyundan geldiğini unutmamasını söylüyordu. Bu sözlerle, insanın ailesine ve atalarına bağlı olduğunu; onun bir hareketinin bütün ailesini küçük düşürebileceğini veya tam tersine gurur verici olabileceğini hatırlatıyordu” (Caliaşvili, Piruaşvili, 2004: 94).

Goça'nın ailesi, baba-oğul arasında katı sınırlarla belirlenmiş, resmi ve mesafeli bir ilişkiyi sergileyen bir yapıya sahiptir. Bu durum, ailenin yaşadığı kırsal çevrenin ve o çevrenin kültürel yapısının bir yansımasıdır. Ailenin daha kentleşmiş bir ortamda bulunması halinde, ilişkilerin daha özgür ve serbest olabileceği düşünülebilir.

“Eylül” romanında ise daha geniş bir aile yapısı göze çarpar. Beyefendi ve Hanımefendi, Suat ve Süreyya, Hacer ve Fatih gibi farklı bireylerin yer aldığı bu aile, İstanbul'un bir kültür merkezi konumunda olması münasebetiyle daha serbest bir ilişki dinamiği görülür. Beyefendi, aile içinde tam bir otorite figürü olarak karşımıza çıkarken, anne-oğul ilişkisi daha sıcak ve samimi bir yapıdadır:

“Süreyya annesinin elini tutmuş, ona şikâyet ediyor, yalvarıyordu. Annesi gülererek başını sallıyor, ‘Mümkün değil, imkânı yok...’ diye tekrar ediyordu” (Mehmet Rauf, 2013:23).

Buna karşın, baba-oğul ilişkisi daha sert ve resmidir. Hanımefendi ise evde genellikle pasif bir rol üstlenirken Suat ona büyük bir saygı duyar:

“Bir hanımefendi... Evet, Suat'ın sevdiği ve saygıya layık gördüğü yalnız o vardı. Onun da beyefendinin nasıl kahrılarına, zorluklarına katlanarak yaşadığını görüyordu... ‘Nasıl sabrediyor, Ya Rabbi?’ derdi” (Mehmet Rauf, 2013:253).

“Eylül” romanında aile, bireylerin ekonomik bağımlılığı ve toplumsal baskılar çerçevesinde şekillenir. Süreyya'nın baba-sına ekonomik olarak bağımlı olması, aile içindeki çatışmaları daha da büyütür. Buna rağmen, “Khevisberi Goça” romanında ailelerin geniş yapıları ve birlikte yaşamaları, ekonomik zorunluluktan ziyade geleneksel değerlerin bir sonucudur.

Sonuç olarak, her iki romanda da aile yapısı genel olarak benzer bir çerçevede de olsa da kültürel ve sosyal farklılıklar

uyumsuzlukların ortaya çıkmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Özellikle Gürcistan'da, tarımsal üretimle uğraşan kırsal kesimlerdeki ailelerde kadınların toplumsal yaşamda daha etkin bir rol oynadığı gözlemlenirken, "Eylül" romanında ise kadınların rolleri ağırlıklı olarak ev işlerine indirgenmiştir. Yazarlar, bu farklılıkları aile çevresinin temsiline tasvir etmektedir. Her iki toplumda da aile üyeleri arasındaki bağlar genellikle gergin bir yapı sergiler ve aile içindeki roller, cinsiyet temelli oluşturulmuştur.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Aleksandre Kazbegi'nin "Khevisberi Goça" ve Mehmet Rauf'un "Eylül" romanları, farklı kültürel ve sosyal bağlamlarda yazılmış olmalarına rağmen, birey-toplum ilişkilerini incelerken ortak konuları ele almalarıyla karşılaştırmaya değer eser niteliğindedir. Bu çalışma, her iki romanın toplumsal normlarla bireysel istekler arasındaki çatışmaları eserlerin tematik ve kültürel açıdan nasıl benzeştiğini ya da ayrıldığını ortaya koymuştur. Bu karşılaştırma, Gürcü ve Osmanlı toplumlarının kültürel kodlarını edebi eserlerin toplumsal yapıları üzerindeki etkisini anlamamızı sağlar.

"Khevisberi Goça", geleneksel Gürcü toplumunun otoriter yapısını ve toplumsal düzenin korunması için bireylerin göstermiş oldukları fedakarlıkları işler. Romanın baş karakteri Goça, toplumsal düzenin ve geleneklerin korunması için kendi arzularını feda eden bir figür olarak öne çıkar. Oğlunun toplumsal kuralları çiğnemesi nedeniyle verdiği trajik karar, bireysel fedakarlığın toplum düzeni koruması için nasıl bir zorunluluk haline geldiğini açıkça ortaya koyar. Bu durum, Gürcü edebiyatında sıkça işlenen vatanseverlik ve geleneklere bağlılık temalarının somut bir örneğidir.

Her iki roman da yasak aşk temasını merkezi konuma taşır. "Khevisberi Goça", Dzidzia ve Onise arasındaki yasak aşkı,

geleneklerin katılığı ve toplumun kolektif ve yüce değerlerinin baskısı ile işlerken, “Eylül”, Suat ve Necip arasında geçen ilişkiyi, Osmanlı toplumunun modernleşen yapısı üzerinden yaşadığı ahlaki çalkantılar çerçevesinde ele alır.

Her iki romanda da yasak aşklarının trajik sonla bitmesi, bireylerin toplumsal baskılara karşı verdikleri mücadelenin zorluğunu göstermektedir. "Khevisberi Goça"da Onise'nin babası tarafından öldürülmesi, toplumsal değerler uğruna bedel ödediği söylenebilir. “Eylül”de ise Suat ve Necip’in birlikte ölümü, toplumsal baskının bireyler üzerindeki yıkıcı etkisini ve yasak aşkın olumsuz sonuçlarını gözler önüne serer.

Her iki romanın psikolojik gerilimi ve içsel ikilemleri dikkat çeker. “Eylül”, toplumsal kuralların çiğnenmesiyle duyulan üzüntüyü ve bireylerin modernleşme sürecinde yaşadığı içsel dönüşümleri ele alırken, “Khevisberi Goça”, karakterlerin geleneklere karşı duyduğu bağlılık ile bireysel arzuları arasındaki gerilimleri konu alır. Bu karşılaştırmalı analiz, yalnızca tematik unsurları değil, aynı zamanda edebiyatın tarihsel ve kültürel bağlamlardaki rolünü de anlamamıza katkı sağlar.

"Khevisberi Goça" ve "Eylül", Gürcü ve Osmanlı toplumlarının sosyal yapıları ve bireyler üzerindeki etkilerini yansıtan iki önemli eser niteliğindedir. "Khevisberi Goça", daha çok toplumsal değerler ve geleneklerin otoriter yapısını sunarken, "Eylül" bireysel psikoloji ve kişisel özgürlük temalarını öne plana çıkarır. Bu iki eserin karşılaştırmalı analiz edilmesi, Türk ve Gürcü edebiyatları arasındaki bağları daha derin bir perspektifle ele alarak edebiyatın kültürel kodlar ve toplumsal normlar üzerindeki etkisini zenginleştirecektir.

KAYNAKÇA

- Caliaşvili, M., & Piruaşvili, P. (2004). *Aleksandre Kazbegi*. Gürcistan: Sakartvelos Matsne Yayınları.
- Kazbegi, A. (1983). *Aleksandre Kazbegi'nin Biyografisi ve Edebi Tarzı*. Tiflis: Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınları.
- Minashvili, L., & Kapiaşvili, İ. (2004). *Aleksandre Kazbegi*. Tiflis: Merani Yayınları.
- Rauf, M. (2013). *Eylül*. Ankara: Tutku Yayınları.
- Shengelia, D. (1948). Aleksandre Kazbegi. *Mnatobi*, 9, 84-104.
- Osmanlı Padişahları II. Abdülhamit. (n.d.). *Osmanlı Padişahları II. Abdülhamit*. <http://www.osmanlipadisahlari.gen.tr/> (Erişim tarihi: 20.05.2015).
- Tarım, R. (1998). *Mehmet Rauf Hayatı: Sanatı, Eserleri*. Ankara: Tisamat Basım Sanayii, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tiflis Devlet Üniversitesi. (1983). *Aleksandre Kazbegi'nin Biyografisi ve Yaratma Tarzı Hakkında*. Tiflis: Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınları.
- Törenek, M. (1999). *Roman ve Hikâyeleriyle Mehmet Rauf*. İstanbul: Kitabevi.
- Tüzer, İ. (2003). *Mehmet Rauf'un "Eylül" Adlı Romanının Orijinal Metinden Aktarım ve Sadeleştirilmesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

DÜNYA DİLLERİ VE EDEBİYATINDA İLERİ
ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com